הלכות יום הכיפורים

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן תרה – מנהג הכפרות

א המנהג בכל תפוצות ישראל לעשות "כפרות" בערב יום הכפורים, דהיינו שנוהגים לשחוט תרנגול לכל אחד מבני הבית, ומנהג זה יסודתו בהררי קודש עוד מימות הגאונים. ויתכן דמה שכתב מרן בשלחן ערוך שלא לנהוג כן, לא דיבר באופן שנותן העוף לעניים. וגם הוא מנהג קדום שנהגו בו דלא כדעת מרן השלחן ערוך, וכבר כתב מרן עצמו בהקדמתו לבית יוסף, שלא בא לעקור מנהגים קדומים, ומנהג זה הוא מנהג קדמון כפי שהעידו האחרונים. [ילקו"י מועדים עמ' עה. יבי"א ח"ב ר"ס עא. הליכו"ע ח"ב עמ' רנה. וכ"ה בשלחן גבוה].

ב נוהגים ליקח תרנגול זכר לכל אחד מבני הבית הזכרים. ותרנגולת נקבה לכל אחת מהנקבות. ובוחרים בתרנגולים לבנים, על שם הכתוב: אם יהיו חטאיכם כשני כשלג ילבינו.

ג נוהגים ליקח למעוברת שתי תרנגולות ותרנגול אחד, כי שמא העובר זכר או נקבה. אך אין לעיכובא אלא לרווחא דמילתא. [שו"ת יביע אומר ח"ט (חיו"ד סי' יז). וראה בביאורי הגר"א].

ד מי שאין ידו משגת די אפילו בתרנגול ותרנגולת לכל בני הבית. [ילקוט יוסף מועדים עמו' עה].

ה מסבב הכפרות סביב ראשו, ואומר: זה חליפתי זה תמורתי זה כפרתי, וכשעושה כפרה לאחר אומר: זה חליפתך תמורתך, כפרתך. ולנקבה יאמר: חליפתֵך, תמורתֵך כפרתֵך, וכשעושים כפרה שלא בפני המתכפר, יאמר: זה חליפת פלוני בן פלונית, תמורתו וכפרתו. וטוב שיקדים לסבב הכפרה על עצמו תחלה, קודם שיעשה כן לבני ביתו, כמו שנאמר אצל כהן גדול, וכפר בעדו ובעד ביתו, כדי שיבא זכאי ויכפר על החייב. [קיצור של"ה. מקור חיים. כה"ח סי' תרה אות טז. ילקו"י מועדים עמוד עו. וראה בספר מטה משה סי' תתלו].

ו מותר לסבב תרנגולת של הכפרות באויר אשר מעל ראשה של אשתו נדה, ולומר התחנה של הכפרה, זאת חליפתך, זאת תמורתך, זאת כפרתך, ואין חוששים כלל שיגע בה. [כ"ה בספר טהרת הבית ח"ב (עמוד קח). וכ"כ בספר סוגה בשושנים (פרק לח ס"א). ע"ש].

ז יש נוהגים לסמוך ידיהם על ראש העוף דוגמת סמיכה בקרבנות. ואנו לא נהגנו בסמיכה, ושב ואל תעשה עדיף. [ילקו"י מועדים עמוד עו. חזו"ע ימים נוראים עמוד רכה].

ח יש לאדם להרהר בתשובה בעת עשיית הכפרות, ויחשוב בלבו שכל הנעשה בעוף דוגמת ד' מיתות בית דין, היה ראוי להעשות בו, כי בעת ששוחט תופס הסימנים בצואר הוא דוגמת חנק, וכששוחטו הוא דוגמת הרג, וכשמשליכו לקרקע הוא דוגמת סקילה, וכאשר מחרכין ומהבהבין אותו באש, הוא דוגמת שריפה. ועל ידי שהוא שב בתשובה, השי"ת מוחל לו ותהי לו נפשו לשלל. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ער].

ט צריך לדקדק שכאשר קונים תרנגולים, או תרנגולות לכפרות, ומשהים אותם בבית יום או יומיים, שבכל פעם לפני שישב לאכול יתן לפניהם אוכל. ואין חילוק בזה בין בהמה ועוף טהורים, לבין טמאים. (ולכן המגדל בביתו כלב לצורך שמירה וכדומה, יקפיד להאכילו לפני אכילתו הוא, שגם בחיה טמאה הדין כן). [ילקוט יוסף מועדים עמוד עז].

י חובה קדושה להזהר שלא לשחוט אלא אצל שוחט מומחה וירא ה', וזהיר היטב בבדיקת הסכין כדין. וזה אפילו בשאר ימות השנה, ומכל שכן בליל ערב יום הכפורים שהצפיפות רבה. וכמה מגדולי האחרונים העירו על כך, שבגלל ריבוי השחיטה אצל שוחטי העופות שבליל ערב יום הכפורים, ובגלל שרבים נדחקים ומצטופפים אצלם לשחוט כפרותיהם, רבו התקלות והמכשולות בשחיטת העופות, ופעמים רבות שבאו הרבנים לבדוק הסכינים לשוחטים, ונמצאו פגומים, ופעמים שנתערבו עופות שנתנבלו בשחיטתם עם עופות כשרים. וגם שוחטים רבים נשארים ערים עד השעות המאוחרות בלילה, כדי להספיק לשחוט כל הכפרות, ומרוב יגיעתם ועייפותם ממלאכת השחיטה הנעשית ברציפות ובחפזון, ידיהם כבדות מלבדוק הסכין, ואינם מרגישים בפגימת הסכין, כאשר הנסיון הורה. ומאכילים נבלות לישראל בערב היום הקדוש. לפיכך הורו כמה מגדולי רבותינו האחרונים להקדים שחיטת העופות לפני ערב יום הכפורים, בכדי למעט את הדוחק הרב השורר אצל שוחטי העופות, ועל ידי כך אפשר להם לבדוק את הסכין בכובד ראש, וכן השחיטה נעשית במתינות וביישוב הדעת, כראוי למלאכת שמים זו. וחובה קדושה על הרבנים שומרי משמרת הקודש בכל אתר ואתר להשגיח בעין פקוחה על השוחטים בזמן שחיטת הכפרות בעשרת ימי תשובה, ולהסיר המכשולות עד כמה שאפשר.[ילקו"י איסור והיתר א' עמ' מו. מועדים עמ' עז. יחוה דעת ח"ב סימן עא. הליכות עולם ח"ב עמוד רנו].

יא מה טוב שתמיד יהיו שני שוחטים ביחד, כי טובים השנים מן האחד, איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק. [כ"כ תבואות שור (סי' יח אות כ), זבחי צדק (סי' יח אות פא), נהר מצרים דף מג.].

יב נוהגים שהשוחטים מראים סכיניהם לרב העיר בין כסה לעשור, ועומדים למבחן בפניו. וחובה קדושה על הרבנים די בכל אתר ואתר להשגיח בעין פקוחה על השוחטים בליל ערב יום הכפורים ולהסיר המכשולות עד כמה שאפשר, וכאשר יקרה חסרון הרגשה בפגימת סכין, יש להעביר את השוחט כשניכרים הדברים שהיתה רשלנות מצדו וכדומה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמו' מו. וילקו"י מועדים עמו' עז. חזון עובדיה ימים נוראים עמו' רכט]

יג יש נוהגים לתת את עופות הכפרות לעניים. ויותר נכון לתת להם את דמי הכפרות, כדי שלא יבוש העני, ויחשוב כי נבזה הוא בעיני הנותן, שלאחר שהשליך עוונותיו על העוף נותנו לו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד עח. חזון עובדיה ימים נוראים עמוד רכה].

יד אם לאחר שחיטת העוף נמצא טריפה, אינו צריך כפרה אחרת. אבל אם נתנבל בשעת שחיטה, טוב ליקח תרנגול לכפרה אחרת. [ילקו״י מועדים עמו׳ עח. חזו״ע ימים נוראים עמו׳ רכח].

טו מה שיש נוהגים שבבואם אצל השוחט, אוחזים העופות בידיהם בקרבת מקום השחיטה, כדי שתיכף ומיד אחר שיסיים השוחט את מלאכת השחיטה בעופות של הלקוח המתכפר שנמצא על ידו, יגש מיד אל השוחט כדי שיתחיל בשחיטת העופות שלו. לא נכון לעשות כן, שמלבד שיש בזה משום צער בעלי חיים, גם יש חשש לדין ״צמקה הריאה״ בידי אדם, כל ששוחטים עוף אחר לעיניו, כמ״ש בש״ע (יו״ד סי׳ לו סעיף יד). לכן יעשו הכל בחכמה שלא יראה עוף בשחיטת עוף אחר. [חזון עובדיה ימים נוראים].

טז מצוה לחזר אחר מצות כיסוי הדם של העוף, ויברך אקב״ו על כסוי הדם בעפר. וכן המנהג בארץ ישראל. ואם בעל העופות הוא ירא ה׳, ובמצותיו חפץ מאד, יכול השוחט לכבד אותו במצות כיסוי הדם, שיכסה הדם בשליחותו. ויקח עפר בידו, שמוכן לכך, ויברך אקב״ו על כיסוי הדם בעפר, ויכסה הדם בעפר. ולרווחא דמילתא טוב שהבעלים יאמרו לשוחט, שישחוט העוף בשליחותו ונמצא שהמכסה את הדם הוא גם כן שותף בשחיטת העוף. [ילקו״י מועדים עמ׳ עח. חזו״ע ימים נוראים עמ׳ רכז].

יז במקום שהשוחט רוצה לשחוט עופות הכפרות, צריך שיכין עפר תיחוח שראוי לכיסוי הדם, בקרקע, ויאמר בפיו, עפר זה יהיה לכיסוי הדם של העופות, וכדאיתא בחולין (פג:), השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה, שנאמר וכסהו בעפר, וכסהו עפר לא נאמר, אלא בעפר, מלמד שצריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה. וכן פסקו הטוש״ע. (יו״ד סי׳ כח).

יח הברכה וכיסוי הדם צריכים להיות אחר שהשוחט יבדוק הסכין במתינות, ויווכח שהשחיטה היתה כשרה.

סימן תרו – לפייס את חבירו בערב יום הכפורים

א עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שיפייס את חבירו. וכן החובל בחבירו, או שגזלו, או עשק את עמיתו, אין יום הכפורים מכפר לעולם, עד שישלם לחבירו מה שהוא חייב לו, או יחזיר את האונאה או את הרבית שלקח ממנו שלא כדין. וכבר אמרו חז״ל (ויקרא רבה פל״ג סי׳ ג): סאה מלאה עוונות גזל מקטרג בראש. ואף על פי שהחזיר לו הממון שהוא חייב לו, אינו נמחל אלא צריך לרצותו ולבקש ממנו מחילה שימחול לו. ואפי׳ לא הקניט את חבירו אלא בדברים בלבד, צריך לפייסו ולהפציר בו שימחול לו.

ב וכן מי שפנה לערכאות ותבע ליטול חלק בירושת חמיו, בשביל אשתו שהיא אחות של האחים היורשים, בניגוד לדין תורתינו הקדושה, שהבת אינה יורשת עם הבן, וקיבל חלק בירושה על פי פסקי הערכאות כחוקות הגוים, והרי כל מה שנטל מהם הוא נגד חוקות התורה, וגזל גמור הוא בידו, חייב להחזיר להם כל אותו החלק שנטל, ולפייסם.

ג כל אדם שיש לו סכסוך כספי עם חבירו, אל יורה היתר לעצמו להחזיק בדעתו, כי אין אדם רואה חובה לעצמו (שבת קיט.), אלא יסדר טענותיו באמת ובתמים לפני רב מובהק, להורות לו אם חייב להחזיר אותו ממון לחבירו או לא. ואפילו אם אין חבירו תובעו, חייב לצאת ידי שמים על ידי שאלה לתלמיד חכם מומחה בהוראה, וכמ״ש (אבות פ״א), עשה לך רב והסתלק מן הספק. ואפילו אם חבירו לא ידע מהגניבה שגנב מאתו, צריך שיחזיר לו הגניבה, וגם לפייסו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד עח. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד רס]

ד וכן אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו, שהרי עבר בזה על לאו דאונאת דברים, שגדולה אונאת דברים יותר מאונאת ממון, שזה בגופו וזה בממונו (ב״מ נח:). וכל שכן אם הכלימו והלבין את פניו ברבים, שהוא חשוב כשופך דמים. וכבר אמרו נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. ואף על פי שהמכלים את חבירו אינו לוקה, עון גדול הוא, וכל המלבין את פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. וצריך להזהר הרבה בדבר זה, שלא יבייש את חבירו ברבים, בין קטן בין גדול, ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו. וכל זה בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברים שבין אדם למקום, אם לא חזר בו בסתר, מכלימין אותו ברבים, ומפרסמין חטאו, ומחרפין אותו בפניו, מבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב, כמו שעשו כל הנביאים בישראל. ובזמן הזה יש לקרבם לתורה רק בדרכי נועם, למושכם בעבותות אהבה לתורה.

ה אם זה שחטא כנגדו אינו מתפייס בראשונה למחול לו, יחזור וילך פעם שניה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו ג׳ אנשים. ואם אינו מתפייס בג׳ פעמים אינו זקוק לו. אבל אם הוא רבו, אפילו אינו רבו מובהק, אלא ששמע ממנו דברי תורה, צריך ללכת אצלו אפילו אלף פעמים עד שיתפייס. [הרמב״ם פ״ד. ובש״ע ר״ס תרו. ילקו״י מועדים עמ׳ עט. חזו״ע ימים נוראים עמוד רמג].

ו אסור לאדם להיות אכזרי וקשוח באופן שלא ירצה להתפייס, אלא כל אדם צריך להיות נוח לרצות, ובשעה שמבקש ממנו מי שחטא לו למחול לו, הוא מוחל בלב שלם ובנפש חפצה. ואפילו הצר לו מאד וחטא לו הרבה, לא יקום ולא יטור, וזהו דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון, אבל הגוים ערלי

לב אינם כן, אלא "ועברתם שמרה נצח". וכן הוא אומר על הגבעונים שלא רצו למחול ולהתפייס, "והגבעונים לא מבני ישראל המה". וכל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו, ואם הוא לא ימחל גם לו לא ימחלו עונותיו. ויש אומרים שאם מתכוין לטובתו של המבקש, כדי שלא ישוב לכסלה עוד, או רב לתלמיד המכוין לחנכו, שפיר דמי. [ילקוט יוסף מועדים עמוד פ. חזו"ע ימים נוראים עמוד רמג]

ז אם חברו הוציא עליו שם רע, אין צריך למחול לו, שיש ששמעו בחשד ולא שמעו בפיוס, ונשאר השם רע. (ירושלמי ב"ק פ"ח ה"ז). ומכל מקום טוב לנהוג במדת הענוה ולמחול גם על זה. אבל תלמיד חכם מן הראוי שלא ימחול במהרה, ובפרט כאשר כוונתו לחנכו. [שו"ת חיים שאל ח"ב סי' יג, ולב דוד פ"ג. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד רמג].

ח יש מי שאומר שאם ביזה את חברו ועבר על איסור ואהבת לרעך כמוך, כל זמן שלא פייסו אף מה שבין אדם למקום אינו מתכפר. ויש חולקים ואומרים שעל כל פנים על מצוות שבין אדם למקום אם עשה תשובה מתכפר לו. [ילקו"י מועדים עמוד פ'. ילקו"י כיבוד אב ואם פרק א' הערה יא. חזו"ע ימים נוראים עמו' רמג].

ט אם קרא לחברו ממזר בן ממזר, טוב לבקש סליחה גם מאביו. ואם קרא לו גנב בן גנב, או רשע בן רשע, אין צריך לפייס את אביו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד פ].

י מי שחטא כלפי חברו, עליו ללכת לפייסו בעצמו ולא על ידי שליח, או על ידי מכתב, ומכל מקום הכל לפי הענין, שאם הדבר ידוע שהנעלב נוח לרצות, עדיף שילך אליו בכבודו ובעצמו לפייסו, ורק אם הוא קשה לרצות, וחושב שיותר יהיה נוח לו להתפייס אם ישלח אליו איש מכובד מידידיו שירצהו תחלה, יעשה כן, ולאחר מכן יבוא אחריו וימלא את דבריו בבקשת מחילה כדת, ונסלח לו. [ילקו"י מועדים עמוד פא. יחוה דעת ח"ה סי' מד].

יא חובה קדושה על כל אדם לבקש מחילה בערב יום הכפורים מאביו ומאמו, על כל מה שחטא ופגע בכבודם, שיש אומרים שמצות כיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם לחבירו, ולכן צריך לבקש מחילה מהוריו. [ילקו"י מועדים עמ' פא]. ומי שאינו עושה כן נקרא חוטא, ומזלזל בכבוד אביו ואמו. ומכל מקום אם הבן לא עשה כן, ימחלו לו בלבם, ויאמרו בפירוש שמחלו לו על כל מה שחטא כנגדם. וכן הבעל והאשה ימחלו זה לזה על כל אשר חטאו אחד כלפי השני במשך כל השנה, ודיברו בכעסם דברים אשר לא כן. וכן כל תלמיד שיש לו רב בעירו יבקש ממנו מחילה קודם יום הכפורים, שמא חטא לו מבלי דעת.

יב מה טוב ומה נעים שכל אדם יאמר שהוא מוחל וסולח לכל מי שחטא כנגדו בין בגופו בין בממונו. וכן על הנשים לבקש סליחה אשה מאת רעותה, בערב יום הכפורים, אם פגעה בה באונאת דברים, וכדומה, במשך ימות השנה. ומה נעים המנהג שנהגו בקצת קהלות שהחזן מכריז בליל יום הכפורים בבית הכנסת קודם כל נדרי: "רבותי, תמחלו זה לזה" והקהל עונים "מחלנו". [ילקו"י מועדים עמוד פ. חזון עובדיה ימים נוראים עמוד רמג, ורמד].

יג המבקש מחילה מחבירו ולא רצה למחול לו, יודיע בפני עשרה שביקש מחילה מחבירו. והוא הדין בפני עשר נשים. [יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים חלק ב' סימן סב. ושם בסימן לז, מי שלא הגיע לעשרים שנה, אם נענש בדיני שמים על עבירה שעשה].

יד מי שבא להציל את חבירו מעלפונו וגרם לו מיתה באונס, וכן רופא שיצאה תקלה מתחת ידו וגרם למות החולה על ידי אונס, מן הדין פטורים הם, ואינם צריכים לתשובה וכפרה, אבל מהיות טוב יתנו ממון לצדקה לעילוי נשמתו של הנפטר, ויאמרו תהלים לעילוי נשמתו, וסר עונם וחטאתם תכופר. וכן אשה שגרמה למיתת הילד שלה בעת שינתה, יש להקל עליה, ולא להחמיר עליה בתעניות וסיגופים.[יביע אומר חלק י' בהערות לרב פעלים חלק ג' אורח חיים סי' לו].

טו אם האיש אשר חטא לו אינו בעיר, יקבל על עצמו לפייסו כשיפגוש אותו.

טז אם דיבר לשון הרע על חבירו, ואין חבירו יודע כלל מזה, כשיבוא לבקש מחילה מחבירו, אין צורך להודיע לחבירו שסיפר עליו לשון הרע, כיון שאדרבה כשיספר לו כן, יחרה אפו ויגדל צערו, אלא יבקש ממנו מחילה סתם. [כן כתב בספר שלמי מועד עמוד נו בשם הגאון ר' ישראל סלנטר. ודלא כהחפץ חיים כלל ד סעיף יב, שכתב, שצריך לגלות לחבירו מה שדיבר עליו].

יז אם פגע בכבודו של חבירו, וחבירו אינו יודע שהוא שפגע בכבודו, ואם יספר לו דברים כהוויתם, יקפיד ויחרה אפו עליו, רשאי שלא לספר לו כלל, אלא יבקש ממנו סתם מחילה בלבד. ועל כיו"ב נאמר, אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. (וע' ביומא פו: ודו"ק). ואם הוציא עליו שם רע, רשאי שלא למחול לו, כי הוצאת שם רע הוא דבר חמור ביותר. וממדת ענוה למחול גם בזה. [שלמי מועד עמוד נו, בשם הגרש"ז אויערבאך].

יח אם מת האיש אשר חטא לו, מביא עשרה בני אדם, ואומר על קברו: "חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה הקבור כאן". ולכתחלה יעשה כן בפני עשרה אנשים, ובדיעבד אפילו עשה כן בפני עשר נשים, אין להטריחו יותר. [שו"ת רב פעלים ח"ב ס"ס סב]. ואם הוא קבור בעיר אחרת, די שיבקש מחילה מהנפטר בפני עשרה. ואם יש לו מי מידידיו שמתגורר במקום מנוחתו של הנפטר, יעשהו שליח שיבקש בשמו מחילה מן הנפטר בפני עשרה שיהיו על קברו. [אחרונים. וע' יפה ללב ח"ז סי' תרו סק"ב. ילקו"י מועדים עמ' פב. חזו"ע ימים נוראים עמוד רמד]

יט מי שחטא בעריות וחזר בתשובה, אינו חייב לקבל עליו תעניות וסגופים. וכל שכן אם הדבר יפריע לו להתמיד בתורה ובקביעת עתים לתורה, שאין לך כפרה יותר מעסק התורה, ואף מי שחטא בעון הוצאת ש"ז לבטלה, יש לו כפרה על ידי עסק התורה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד פב. יביע אומר ח"א חלק יורה דעה סי' יד אות יד. וח"ב חלק אורח חיים סימן כח אות יב].

כ בעל תשובה שקודם שחזר בתשובה נכשל עם אשת איש ברצונה ואסר אותה על בעלה, וכשנודע הדבר לבעלה, אף היא הודתה לפניו על מעשיה, והאמין לה וגירשה מביתו, דבר זה נחשב מכלל עבירות שבין אדם לחבירו, וחייב לפייס את בעלה, שהרי אפילו בגזל ממון חייב לפייסו, כל שכן בזה.

[כן כתב בשו"ת נודע ביהודה קמא (חאו"ח סי' לה). וכן מוכח להדיא בזוהר פרשת משפטים (דף קו סע"ב). וראה בחזון עובדיה על ימים נוראים עמוד רמב].

כא המכשיר טריפה בשגגת הוראה, היא עבירה שבין אדם למקום, אבל המטריף כשרה בשגגה, היא עבירה שבין אדם לחבירו, שהפסידו ממון, ואין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חבירו ויפייסו. ומכיון שאמרו חז"ל שגגת תלמוד עולה זדון, וכשם שאסור להתיר את האסור, כך אסור לאסור את המותר.

[עיין בחזון עובדיה פסח, עמוד קי והלאה]. ודאי שעליו לרצות את חבירו, ולפייסו בממון, כדי שיסלח לו. שהוא בכלל עבירות שבין אדם לחבירו. ואין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו. [חזון עובדיה ימים נוראים עמוד רמג].

סימן תרו סעיף ד' – טבילה בערב יום הכפורים

א מנהג יפה לטבול בערב יום הכפורים במקוה טהרה. ויטבלו אחר שעה חמישית. ואם אי אפשר לכל הפחות אחר שיאיר השחר. [ע"פ הזוה"ק (פר' פינחס דף ריד ע"ב). והרא"ש (פ"ח דיומא סי' כד) כתב בזה"ל: ונהגו לטבול בערב יוהכ"פ, להדמות למלאכי השרת. ולגבי זמן הטבילה כן כתב במועד לכל חי סי' יב אות יא]. אך אין לברך "על הטבילה", מפני שאינה מן הדין, אלא מתורת מנהג, ואין מברכים אשר קדשנו במצותיו "וצונו" על מנהג. [ראה בחזון עובדיה ימים נוראים עמ' רמה].

ב אם אינו יכול לטבול במקוה מחמת חולשה או שמצטער מזה, ישפוך עליו ט' קבים מים (כשתים עשרה וחצי ליטר). ואפילו במים חמים מותר. ואפשר לעשות כן גם על ידי מקלחת. [ילקו"י מועדים עמ' סב. חזו"ע ימים נוראים עמ' רמה. ילקו"י על פסוקי דזמרה סי' נג].

ג שליחי צבור העוברים לפני התיבה בר"ה וביום הכפורים, מצווים ביתר שאת מתורת מנהג, לטבול במקוה טהרה, להוציא את הרבים ידי חובתם בטהרה. [שו"ת מן השמים סי' ה].

ד אף על פי שמן הדין אין להקפיד על דבר החוצץ בטבילת ערב יום הכפורים, שאינה אלא מנהג, מ"מ טוב להסיר כל דבר החוצץ. וטוב לגזוז צפרניו, שלא יהיה בהם דבר החוצץ. [בענין הטבילה ע"ע בספר חסידים (סי' רמח), ובשו"ת לבושי מרדכי מה"ת (חאו"ח סי' יט). ע"ש].

ה יש נוהגים לומר וידוי בתוך המקוה בערב יום הכפורים, אולם עליהם להזהר פן יזכירו שם שמים, ואפילו ראשם מכוסה אסור, כי לבו רואה את הערוה אסור. ומכל שכן בבית הטבילה של זמנינו שהמים חמים ומעלים זוהמא, ודינו כדין בית הכסא שאסור להזכיר שם שם שמים, ואפילו לומר וידוי בלי הזכרת ה', דאחר שהוא דבר מצוה של קבלת תשובה אין לעשותו במקומות המטונפים. ולכן יותר נכון שלא להתוודות בבית הטבילה כלל. [ילקו"י מועדים עמוד פג. חזו"ע ימים נוראים עמוד רמח. כדמוכח (בשבת י.). וכן מבואר בכס"מ פ"ג מהל' ק"ש].

ו אף מי שטבל בערב ראש השנה במקוה טהרה, ונשאר בטהרתו, יחזור ויטבול בערב יום הכפורים לשם תשובה, כמו גר המתגייר שטעון טבילה. [הרמ"א בד"מ סי' תרו סק"ג בשם מהרי"ל].

ז יש נוהגים ללקות ל"ט מכות ברצועה קלה בערב יום הכפורים, ואומרים וידוי באותה שעה, ואין זה אלא לזכר בעלמא למלקות, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב בתשובה שלימה מן העבירות שבידו. [ש"ע סי' תרז ס"ו. ילקו"י מועדים עמ' פג. חזו"ע ימים נוראים עמוד רמט].

ח אשה שהיא בתוך שבעה נקיים לספירתה, וכן הבתולות, לא יטבלו בערב יום הכפורים.

סימן תרז – סדר הוידוי במנחה ערב יום הכפורים

א מתפללים מנחה בעוד היום גדול לפני סעודה המפסקת, והיחיד אומר אחר תפלת שמונה עשרה, הפסוק: "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי". ואח"כ יאמר וידוי ו"על חטא", כמו ביום הכפורים. ותיקנו אמירת וידוי מפני שחששו פן יארע דבר קלקלה, ולא יוכל להתודות אחר כך. והרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ד) מפרש, פן יחנק בשעת סעודתו קודם שיתודה, וזה מפני שהשטן מקטרג באותה שעה. [ילקוט יוסף מועדים].

ב הוידוי צריך לאומרו מעומד, וישחה בעת הוידוי לאות הכנעה. וכן בכל פעם בתפלות יום הכפורים שחוזר השליח צבור לומר וידוי צריכים הקהל לעמוד ולהתוודות עמו. ומי שהוא חלוש מן התענית, או שהוא זקן, או בעל בשר, יכול להתודות מעומד ע"י סמיכה. ובשעת הוידוי כשאומר אשמנו בגדנו וכו', יכה באגרופו בנחת כנגד לבו. [לב האדם הוא בערך ד' אצבעות למטה מן הדד השמאלי]. [ילקו"י מועדים עמ' פג. חזו"ע ימים נוראים עמ' רמט]

ג השליח צבור אינו חוזר על הוידוי הזה במנחה, וכן על חטא, אף בסוף תפלתו, אלא מיד אחר החזרה אומר אבינו מלכנו ואחר כך קדיש תתקבל.

ד אחר הוידוי יאמר "על חטא" על סדר א' ב'. וטוב שיאמר הנוסח של "על חטא" גם בסדר תשר"ק. והוא על פי הקבלה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד פד. חזון עובדיה ימים נוראים עמ' רנא]

ה צריך לומר כל הוידוי ו״על חטא״, כסדרן, ואפילו אם הוא מכיר בעצמו שלא חטא בחטא ההוא, אומרו. שהרי אמרו חז״ל (שבועות לט.) כל ישראל ערבים זה לזה. ואם לא הוכיח את חבירו, נתפס בחטאו. ונענש בעוונו. [שער הכוונות (דף מב ע״ג), ובדרכי יוסף סי׳ קלא, ז].

ו אין להפסיק בשיחה באמצע הוידוי עד סיום כל התפלה, ומכל מקום השומע קדיש או קדושה, עונה עם הצבור, ויש אומרים שבאמצע הוידוי ועל חטא אין לענות אמן דברכות, אלא קדיש וקדושה כדין ההפסק בקריאת שמע וברכותיה. ויש מתירים לענות גם אמן דברכות. וכן עיקר שעונה אמן גם אחר ברכה ששומע מפני חבירו, או מהשליח צבור. [חזו״ע ימים הנוראים. ואמנם בתחלה כתב מרן אאמו״ר בירחון קול סיני דשב ואל תעשה עדיף ולא יענה אמן דברכות, וכן הוא בילקוט יוסף על המועדים עמוד פד. אך בחזון עובדיה הנז׳ כתב שיענה אמן.]

ז אם מתוודה בלחש, נכון לפרט החטא, כדי שיתבייש יותר כשמזכיר חטאיו.

ח עוונות שהתודה עליהם ביום כפורים שעבר, ולא חזר עליהם, אפילו הכי יכול לחזור ולהתודות עליהם.

סימן תרח – סדר סעודה המפסקת

א בסעודה המפסקת יש נוהגים לטבל פרוסת המוציא בדבש או בסוכר. ומכל מקום נכון להביא גם מלח על השלחן. [ילקו״י מועדים עמ׳ פד. חזו״ע ימים נוראים עמו׳ רנב]

ב צריך לסיים אכילתו ושתייתו מבעוד יום, כי מצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש, וכמו שדרשו חז״ל (יומא פא:) ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב, יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה לחודש, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, מכאן שמוסיפים מחול על הקודש. [ש״ע סי׳ תרח ס״א] ומצות התוספת נוהגת בכל חמשת העניים (אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, ותשמיש המטה), וכן צריך לפרוש ממלאכה ומאיסורי שבות מבעוד יום, מלפני שקיעת החמה, מעט או הרבה. וזמן התוספת הוא מעט קודם שקיעת החמה. ודי אפילו בכל שהוא מן התורה כל זמן שלא שקעה החמה. [ש״ע שם, דקודם בה״ש צריך לתוספ מעט או הרבה. וע׳ בילקו״י מועדים עמוד פה. חזו״ע ימים נוראים עמ׳ רנב]

ג אם הפסיק אכילתו בעוד היום גדול, יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו בפירוש התענית.[ילקו״י מועדים עמוד פה. חזו״ע ימים נוראים עמוד רנה]

ד יש נוהגים לאכול דגים בערב יום הכפורים בשחרית דוקא, לכבוד היום. [בראשית רבה יא ד].

ה בערב יום הכפורים אין לאכול אלא מאכלים קלים הנוחים להתעכל, כדי שלא יהא שבע ביותר, ומתגאה כשמתפלל. ואין אוכלים בערב יום הכפורים דברים המחממים את הגוף, כגון ביצים וחלב חם. וכן אין לאכול שום צלוי ומבושל. ואין לאכול בשר שמן, וכדומה, פן יבוא ח״ו לידי קרי בליל יום הכפורים. ויש אומרים שהוא הדין לתמרים שמחממים את הגוף. וכן מאכלים המתבלים בכרכום ושאר מיני תבלין. ובסעודת שחרית אפשר לשתות חלב חם וכדומה, וכל שכן כשהוא מזוג בקפה או תה. [ילקו״י מועדים עמ׳ פו. חזו״ע ימים נוראים עמ׳ רלט. וכ״כ הארחות חיים, והכל בו בשם מהר״ם מרוטנבורג. ש״ע (ס״ס תרח). רמ״א].

ו המצטער הרבה בתענית של יום הכפורים, רשאי ליטול כדור הנקרא קלי-צום, כדי שלא ירגיש כל כך בצער הנגרם מן התענית. [שו״ת יביע אומר חלק ט׳ חאו״ח סי׳ נד].

ז ומיהו הרוצה להכניס ביוהכ״פ פתילה רפואית לגופו כדי להקל מעליו צער התענית, בודאי שאינו נכון לעשות כן. [והגרש״ז קרא עליו ״נבל ברשות התורה״. שלמי מועד עמוד תצד], ורק אם חושש שאם לא יכניס הפתילה הרפואית לגופו לא יוכל להשלים התענית, או שהוא מצטער מאד מן התענית, עד שהוא כמעט קרוב להתעלף, מותר להכניס לגופו (בפי הטבעת) פתילה רפואית או קפסול של ויטמין, כיון שאין זו אכילה דרך פיו. [וכמ״ש בשו״ת מהרש״ם ח״א (סי׳ קכג). וכ״כ באגרות משה (או״ח ד׳ סי׳ קכא), ובחלקת יעקב ח״ב (סי׳ פג). וע״ע במנחת שלמה א׳ סימן יז].

הטמנת חמין בערב יום הכפורים

א מותר להטמין חמין מערב יום הכפורים למוצאי יום הכפורים, על פלאטה חשמלית וכדומה, כדי שימצא סעודתו מוכנה למוצאי יום הכפורים. ואין זה חשיב כהכנה, שהרי הוא מכין ביום חול. ואף דבעשרת ימי תשובה נהגו להחמיר גם בדברים המותרים מדינא, בזה נהגו להקל. [ילקו״י מועדים (עמ׳ פו). חזון עובדיה ימים נוראים (עמ׳ רס). וע׳ רא״ש פרק יוהכ״פ סי׳ כו].

סימן תרי – הדלקת נרות בערב יום הכפורים

א מצוה להדליק הנרות לכבוד יום הכפורים, וכן המנהג כמעט בכל תפוצות ישראל להדליק נרות בערב יום הכפורים. ומכל מקום בעיר שנהגו שלא להדליק בערב יום הכפורים אין מדליקין. ובמקומותינו שמדליקין מברכים: אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של יום הכפורים. [ילקו״י מועדים עמוד פו. הליכות עולם ח״ב עמוד רנח].

ב יש לברך על ההדלקה קודם ההדלקה, וכן המנהג. ואשה המברכת אחר ההדלקה [בערב שבת או בעיוהכ״פ] נכנסת לחשש ספק ברכה לבטלה לדעת רוב הפוסקים ומרן הש״ע. [שהתקנה היתה על ״עצם ההדלקה״. ומה שחכם אחד טען שכביכול ע״פ הסוד יש לברך אחר ההדלקה, אינו נכון, ודברי הבן איש חי איירי לענין כיסוי העינים אחר ההדלקה, ורק בזה יש טעם על פי הסוד]. אולם מנהג אשכנז שהנשים מדליקות הנרות תחלה, ומיד לאחר מכן מברכות, כמנהגן בשבת.

ג גם הנשים מצוות להוסיף מחול על הקודש. והמנהג פשוט כיום שהנשים מפסיקות לאכול מבעוד יום איזה זמן, [כרבע שעה עשרים דקות קודם השקיעה] ומוסיפות מחול על הקודש. ואם יש נשים שאינן יודעות את הדין, מצוה להודיע להן ולהזהירן על כך, כי תהלות לאל אכשור דרא, ושומעות הן לקול מורים. ואם אינן יודעות יש ללמדן שגם עליהן יש מצוה להוסיף מחול על הקודש. ומצות התוספת נוהגת בכל חמשת העניים, וממלאכה ואיסורי שבות. [ילקוט יוסף מועדים עמוד פז. חזון עובדיה ימים נוראים עמוד רנה]

ד אין לברך שהחיינו בשעת הדלקת הנרות בערב יום הכפורים, שאין ברכה זו אלא לכבוד יום הכפורים עצמו [וכמו שאמרו בעירובין מ:]. ואם תברך שהחיינו הרי קיבלה עליה יום הכפורים, ושוב אסור לה להדליק הנרות. ולכן יכוונו לצאת ידי ברכת שהחיינו בעת שמברכים שהחיינו בבית הכנסת עם הוצאת ספר התורה של ״כל נדרי״. ומכל מקום אם ירצו הנשים לברך שהחיינו בעת ההדלקה, לא יברכו עד גמר ההדלקה, ולא תברכנה שהחיינו כל עוד נעליהן ברגליהן. וכן אסור להן לאכול ולשתות ולעשות מלאכה מיד אחר שבירכו שהחיינו, שהרי קיבלו עליהן תוספת יום הכפורים. [ילקו״י מועדים עמ׳ פז. הליכו״ע ב עמ׳ רנט].

ה מצוה להדליק נרות לכבוד ליל כיפור בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וכן להדליק בבתי חולים ובמבואות האפלים, ואין בזה שום מנהג להחמיר כלל.

[ילקוט יוסף מועדים עמוד פז. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד רנט]

ו מצוה ללבוש בגדים נאים ונקיים ביום הכפורים, וכמו שאמרו חז״ל (ויקרא רבה סוף פרשה לד), לקדוש ה׳ מכובד זהו יום הכפורים. וכן הוא בגמרא (שבת קיט.), לקדוש ה׳ מכובד, זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה. והובא בהרי״ף והרא״ש. [ויכוא פ״ח סי׳ ט. ילקו״י מועדים עמוד פז. חזון עובדיה ימים נוראים עמוד רנט]

ז פורסים מפה יפה על השלחן כמו בשבת, ונותנים עליה ספרי קודש. [ב״י סי׳ תרי].

ח בעל תשובה שלובש שק בשאר ימות השנה לא ילבשנו ביום הכפורים. [שו״ת מהר״ש הלוי סימן ו׳. מועד לכל חי סי׳ טוב אות יד. שו״ת צפיחת בדבש סימן לו דפ״ט ע״א. ע״ש].

סימן תריא – שליל יום הכפורים דינו כיומו

א יום הכפורים לילו כיומו לכל דבר, אסור במלאכה ובאכילה ושתיה, ורחיצה וסיכה, נעילת הסנדל, ותשמיש המטה. אך אין חיוב כרת אלא על מלאכה, או על אכילה ושתיה. אבל שאר עינויים לדעת רוב הפוסקים אינם אלא מדרבנן. ולדעת הרמב״ם וסיעתו אסורים הם מן התורה, והעיקר להלכה כדעת רוב הפוסקים. [ילקו״י מועדים עמ׳ פז. חזון עובדיה ימים נוראים עמ׳ רעד. ודעת ר״ת, והאשכול, ורבינו יצחק בר שמואל, והריב״א, והרא״ש, והר״ן, והרשב״א, והריטב״א, והחינוך, וההשלמה, והמאורות, והמאירי, והסמ״ג, והסמ״ק, והמנהיג, ורבינו ירוחם, שכל שאר העינויים מדרבנן].

ב כל מלאכה שחייבים עליה בשבת, חייבים עליה ביום הכפורים, וכל שבשבת פטור אבל אסור, גם ביום הכפורים הדין כן. אלא שההבדל ביניהם שהשבת בסקילה, ויום הכפורים בכרת. וכל איסורי שבות הנוהגים בשבת נוהגים ביום הכפורים, וכל מוקצה שאסור לטלטלו בשבת, אסור לטלטלו ביום הכפורים. ואפילו מוקצה שהחמירו בו יותר ביום טוב, אינו נוהג ביום הכפורים, דיום הכפורים חמיר טובא לאינשי ולא אתו לזלזולי ביה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד פט. חזון עובדיה ימים נוראים תשס״ה, עמוד רפב. ש״ע סי׳ תריא ס״ב].

סימן תריב – איסור אכילה ביום הכפורים

א האוכל ביום הכפורים ככותבת הגסה, חייב. והוא פחות מכביצה מעט. ומכל מקום אסור אפילו בכל שהוא. ואכילה כוללת כל המאכלים הראויים לאכילה, ושתיה כוללת כל המשקים לרבות מים(אף על פי שאינם מזינים).

ב מי ששכח ובירך על איזה מאכל או משקה ביום הכפורים, אין לו לטעום מעט, אלא יאמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אבל בשאר ימי התעניות, אם שכח ובירך על איזה מאכל או משקה, יטעם מעט, כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה. [ילקוט יוסף תפלה כרך א׳ סי׳ פט הערה מד. וילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג׳ עמוד תח. ושו״ת יביע אומר ח״י סימן מא].

ג מותר לשאוף טבק הרחה ביום הכפורים. ואין הפרש בזה בין אם יש בו ריח טוב או לא. וכן מותר להריח בבשמים ביום הכפורים. ואדרבה מצוה לברך על ריח טוב של מיני בשמים ביום הכפורים, כדי להשלים מאה ברכות, ויכול לברך עליהם כמה פעמים ביום לאחר שיהיה היסח הדעת. וכן המנהג.[חזו״ע ימים נוראים עמו׳ רפג. וע׳ להכנה״ג (סי׳ מו בהגה״ט) שהביא מ״ש בסדר היום, שטוב להשלים מאה ברכות ביוהכ״פ בברכת הריח על מיני בשמים, משעה לשעה אחר היסח הדעת].

ד אפשר לברך ביום הכפורים הנותן ריח טוב בפירות, אפילו על פירות הראויים לאכילה כמות שהם, כגון תפוחים וכיו״ב, ולא גזרינן שמא יבא לאכול מהם. [חזו״ע ימים נוראים].

ה אין לברך ברכת הריח על מי בושם, שיש ספק אם טעונים ברכה. [עיין בהל' ברכות להריטב"א (פ"ד ס"ז), ובחידושי הריטב"א (ברכות מג.), ובספר המאורות (ברכות מג.), ובכסף משנה הל' ברכות פ"ט].

ו מותר לכל אדם לבלוע הרוק שלו שבפיו, ואין בו שום חשש איסור, ואין להחמיר בזה כלל. [חזו"ע ימים נוראים עמוד שי. כ"כ המג"א (ס"ס תקסז), שמותר לבלוע רוקו ביוהכ"פ].

סימן תריג – איסור רחיצה ביום כפור

א רחיצה אסורה ביום הכפורים בין בחמין בין בצונן, אפילו מקצת גופו, ואפילו להושיט אצבעו במים אסור. במה דברים אמורים ברחיצה של תענוג, אבל מי שנתלכלך גופו בטיט או בטינוף, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרוחצם. שכיון שאינו מתכוין לרחיצה של תענוג, מותר. ורק יזהר שלא ירחץ אלא במקום המטונף בלבד. ולכן בבוקר כשקם משנתו נוטל ידיו ג' פעמים, ויברך על נטילת ידים, כי אין כוונתו אלא להעביר רוח רעה מעל ידיו, אך יזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו, כי מעיקר הדין אין צריך ליטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו, ומה שנוהגים בכל יום לרחוץ ידים עד פרק הזרוע, מנהג בעלמא הוא, ויום הכפורים שאסור ברחיצה יש להמנע מזה. [חזו"ע ימים נוראים עמ' שי].

ב וכן הנכנס לבית הכסא לעשיית צרכיו, מותר לרחוץ ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, וכל שכן כשהוא רוצה להתפלל, שיש בזה משום "הכון לקראת אלהיך ישראל".

ג כהנים העולים לדוכן לנשיאות כפים מותר להם לרחוץ ידיהם נטילה גמורה עד פרק הזרוע, שכן היה קידוש הכהנים במקדש. ובכל פעם שיעלו לדוכן חוזרים ונוטלים ידיהם נטילה גמורה, שמכיון שאינם מתכוונים לשם תענוג מותר. [חזו"ע ימים נוראים עמ' שיב]

ד הכלה אחר נישואיה, כל שלשים יום מיום חופתה, רוחצת פניה, מפני שהיא צריכה להתנאות ולהתחבב על בעלה. [כ"פ מרן בש"ע (סי' תריג ס"י). וכתב הפר"ח שכן עיקר דלא כהב"ח שהחמיר].

סימן תריד – דין סיכה ביוהכ"פ

א אסור לסוך אפילו מקצת גופו. אמרו חכמים, סיכה ביום הכפורים הרי היא כשתיה, שנאמר ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. ואפילו אינו סך אלא להעביר זוהמא, אסור.

ב חולה או מי שיש לו חטטים בראשו, מותר לסוך, מפני שאינו עושה לתענוג. והיינו רק במקום שנוהגים לסוך בחול בכיוצא בזה. [ילקו"י מועדים עמוד פט. חזון עובדיה ימים נוראים עמ' שיג]

ג אף שמעיקר הדין התינוקות מותר לרוחצם ולסוכם ביום הכפורים, בזמן הזה כבר נהגו הכל להחמיר בדבר. [כן כתבו האחרונים שבזה"ז שאין נוהגים לרחוץ ולסוך הקטנים בכל יום אין לרוחצם ולסוכם ביוהכ"פ. וכ"כ הלבוש. וש"ע הגר"ז (ס"ג) ובמטה אפרים. והמשנ"ב סק"ג]. ומיהו נראה פשוט שאם נתלכלך התינוק בטיט או בצואה, מותר לרחצו ע"י ישראל גדול ואין בזה סרך חומרא כלל.

סימן תריד – דין נעילת הסנדל ביוהכ"פ

א אסור לנעול נעלים או סנדלים של עור ביום הכפורים, ואפילו סנדל של עץ המחופה עור אסור. ואפילו אם נועל נעליים על גרבים אסור. אבל נעלי גומי מותרים, וכן נעלי עץ ושל בגד מותרים. שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש שהוא יחף. ויכולים אף לצאת בהם לרשות הרבים. ונעלי עץ שיש להם רצועה של עור (קבקאב) יש מתירים ללובשו. וכן עיקר. ובכל זה אין כל הבדל בין איש לאשה. [ילקוט יוסף מועדים].

ב מאחר שרבו הנכשלים ללכת בנעלי עור ביום הכפורים, לפיכך צריך לעורר את העם על זה. ומנהגינו להכריז בליל יום הכפורים (לפני "בישיבה של מעלה") שכל מי שבא בנעלי עור לבית הכנסת מבלי ידיעה על חומר האיסור, מתבקש להסיר מיד את נעלי העור מרגליו. ולשון רכה תשבר גרם. [ילקוט יוסף מועדים. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שיג]

ג יש אומרים שהנועלים מנעלים ביום הכפורים עוברים גם על איסור הוצאה במקום שאין עירוב. ויש חולקים. וכן עיקר. [ילקו"י שבת ב' מהדורת תשס"ד עמ' תרטו. חזו"ע ימים נוראים עמ' שיז].

ד היולדת כל שלשים יום שאחר הלידה מותרת לנעול נעליים של עור. והוא הדין לחולה אף על פי שאין בו סכנה, או מי שיש לו מכה ברגליו. [חזון עובדיה ימים נוראים עמ' שיט].

ה אם ירדו גשמים, והרחוב עמוס רפש וטיט, ורוצה לצאת לבית הכנסת, מותר לו לנעול נעליו ולצאת בהם לרשות הרבים, ומיד כשיגיע לבית הכנסת יחלוץ אותם. וכן אם רוצה להכנס לבית הכסא, והרצפה לא נקיה, מותר לנעול נעליו עד שיצא מבית הכסא. [כ״כ בשיורי כנה״ג (הגה״ט ר״ס תריד), וכמ״ש כיו״ב הרמ״א בהגה, שאם ירדו גשמים מותר לנעול מנעליו עד שיגיע למקומן].

ו נעלי עור אינם מוקצים ביום הכפורים, ומותר לטלטלם, מפני שראוים לנעול אותם משום סכנת עקרב, אי נמי מפני שראויים לחולה, וכן ראויים הם ללובשם במקום רפש וטינופת, לבל יתלכלכו פעמיו. [כ״כ הגרש״ז אויערבאך והובא בשלמי מועד עמוד עח].

ז נעלי גומי שדומים הרבה במראיתם לנעלי עור, אין לאסור לצאת בהם ביוהכ״פ, משום מראית העין, שיחשדו אותו שהוא נועל נעלי עור. מאחר שנעלי גומי אלו נפוצים מאד, ממילא אין לחשוש בהם משום מראית העין. [חזו״ע ימים נוראים עמוד שיז].

ח מותר לעמוד ביום הכפורים על כרים וכסתות של עור להגן מפני הצינה וקושי הקרקע. אך בשעת התפלה לא יעמוד על כרים וכסתות ויתפלל, שנראה כמתגאה. [חזון עובדיה שם].

ט מחנכים את הקטנים שילכו בנעלי בד וגומי, אף אם הם אוכלים, שאין חוששים כל כך אם לא ינעלו נעליים. ואף שבזמן הזה מותרים הם בנעילת הסנדל, טוב שיקנו להם נעלי גומי שינעלו אותם ביום הכפורים. ואם אין להם נעלי גומי, יש לסמוך להקל להנעילם נעלי עור, בפרט אם מזג האויר קריר, ואם התינוק ילך יחף יש לחוש שיבא לידי הצטננות, וכן אם יש בקרבת מקום שברי זכוכית על הקרקע. [כן משמע מדברי הארחות חיים הל׳ יוהכ״פ כג].

יום הכפורים אסור בתשמיש המטה

א יום הכפורים אסור בתשמיש המטה, ואסור לישן עמה במטה אפילו הוא בבגדו והיא בבגדה. ונוהגים לאסור אפילו נגיעה באשתו, כאילו היא נדה, בין בלילה בין ביום, ובמקום צורך מותר להושיט לה ביום מידו לידה, או נגיעה שאינה של חיבה. [חזו״ע ימים נוראים עמ׳ שכה].

ב נכון לאסור חיבוק ונישוק ביום הכפורים [ע׳ בטהרת הבית ח״א עמוד סב והלאה]. אבל שאר הרחקות שהובאו בש״ע יו״ד (סי׳ קצה), כגון שלא לישב על מטה המיוחדת לה, נראה שא״צ להחמיר, ופשיטא שא״צ להחמיר בישיבה עמה על ספסל אחד המתנדנד, שהרי הספרדים נוהגים להקל בזה גם בנדה. [וכמ״ש בב״י (סי׳ קצה). וראה עוד בטהרת הבית ח״ב עמוד קלו].

ג הרואה קרי ביום הכפורים אסור לטבול בשחרית כדי להתפלל, אפילו דרכו תמיד לטבול במקוה טהרה. וכן אסור לו לשפוך על גופו ט׳ קבין מים, אף על פי שמתכוין להתפלל בטהרה. ואמרו חז״ל הרואה קרי ביום הכפורים ידאג (לחייו) כל השנה. ואם עלתה לו שנה, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שבודאי היו לו זכויות רבות שהגינו עליו. יראה זרע יאריך ימים. ובזמן הזה אפשר לתלות ראיה זו בריבוי האכילה, הואיל ומסתמא הרבה באכילה ושתיה בערב יום הכפורים, וכפי ההלכה, אין לו לדאוג כלל. ומכל מקום ראוי לו להתחזק ביותר בלימוד התורה בהתמדה, וכשהוא עוסק בתורה ובזיכוי הרבים אין לו לחשוש, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. ואם אפשר לו יטבול תיכף במוצאי יום הכפורים. [יביע אומר ח״ו חאו״ח סי׳ מד. וחלק י׳ בהערות לרב פעלים ח״ב סי׳ סא].

דין קטן ביום הכפורים

א קטן פחות מגיל תשע שנים אינו מתענה כלל ביום הכפורים, ואפילו תענית שעות. ואף אם הוא רוצה להתענות מוחים בידו ומאכילים אותו. ולכן יש להזדרז לתת לקטנים אלו לאכול ולשתות לפני שילכו לבית הכנסת. וקטן בן תשע שנים שלמות מחנכים אותו לשעות, ומתענה, שאם היה רגיל לאכול בשעה שמונה בבוקר, מאכילים אותו בשעה תשע או עשר. היה רגיל לאכול בשעה תשע בבוקר, מאכילים אותו בשעה עשר או אחת עשרה. הכל לפי כח הבן, ולפי מזגו וטבעו. ולכן על ההורים לשים עיניהם עליו בערב יום הכפורים שיאכל וישתה כהוגן, ולהרבות לו בשתיה, כדי שלא יצמא ויצטרך לשתות בליל יום הכפורים. ואם התעורר בלילה ומבקש לשתות, יש להקל להשקותו. [חזו״ע ימים נוראים שלן].

ב קטן שהשלים י״א שנה ויום אחד, בין זכר בין נקבה, אם ידוע להוריו שהוא בריא ויכול להתענות כל היום, יתענה כל היום. ואם לאו אל יתענה אלא עד חצות היום. ובזמנינו שאין הקטנים בריאים כל כך, ולא מסוגלים להתענות יום שלם כראוי, נער שהשלים י״ב שנה, ונערה שהשלימה י״א שנה, יתענו עד חצות היום, ולא יותר. ונערה בת שתים עשרה שנה ויום אחד, ונער בן שלש עשרה שנה ויום אחד, מתענים ומשלימים, ורק אם הם חלשים ביותר, יש להתייעץ עם רופא, וכתורה יעשה. ואין להחמיר בזה חומרות מיותרות, שכבר נאמר אל תהי צדיק הרבה, ואפילו אם יש ספק ספיקא להחמיר, כל שיש חשש של סכנה כל שהוא, אסור להחמיר. [ילקו״י מועדים. שו״ת יחוה דעת ח״ב (סי׳ עב). חזו״ע ימים נוראים עמ׳ שמ]

ג אסור לגדול ליגע באוכלים ביום הכפורים, אלא לצורך להאכיל לקטן. ומותר להאכילו בידים, ולכן החכם עיניו בראשו לקחת עמו לבית הכנסת עוגות או פירות, לתת לבנו הקטן בסיום העמידה של שחרית. ובשעות שהוא צם מדין חינוך, אין להשקותו או להאכילו, כדי שלא לבטל מעליו מצות חינוך. [ילקוט יוסף מועדים עמוד צג].

סימן תריז – דין מעוברות ומניקות

א הכל חייבים להתענות ביום הכפורים, ואף נשים מעוברות ומניקות מתענות ומשלימות. (פסחים נד:).[ילקו״י מועדים. חזון עובדיה ימים נוראים עמוד רפז]. וגם בזמנינו, אשה שהיא בחודש התשיעי, אם הריונה תקין, וגם לא הפילה בפעמים קודמות, אין סיבה שהצום יהיה עלול לגרום נזק לה או לעוברה, אלא רק לפעמים רחוקות מאד. אולם אשה שנתעברה בעזרת טיפולים, שעל פי דעת הרופאים, יש חשש סכנת הפלה ״בשבועות הראשונים״ של ההריון, יותר מבשאר מעוברות, צריכה לשתות פחות פחות מכשיעור, ותשמור מאד על מנוחה, ולא תלך לבית הכנסת, ותתפלל בשכיבה. [שלמי מועד עמוד עא, הליכות שלמה עמוד פ. ולגבי ט׳ באב יש שהקילו במעוברת כשחום היום גדול, וזו קולא יתירה].

ב יולדת תוך שלשה ימים משעת לידתה לא תתענה כלל, ואפילו אמרה שהיא מרגישה טוב ויכולה לצום, ואפילו גם הרופא מאשר זאת, אסור לה להתענות, שאין לנו אלא דברי חז״ל. ואינה רשאית להחמיר על עצמה. ומאכילין אותה פחות פחות מכשיעור. [שו״ת יביע אומר ח״ז (חאו״ח סי׳ נג)]. ומשלשה ימים ועד שבעה, אם אמרה בפירוש שאינה צריכה לאכול, מותר לה להתענות, ואם לא אמרה, מאכילים אותה ביום הכפורים, מכאן ואילך הרי היא ככל אדם. וכל הימים הנזכרים הם מעת לעת, ושלשה ימים הראשונים, היינו שבעים ושתים שעות, וכן משלשה ועד שבעה, הן מעת לעת כאמור, כגון שאם ילדה בשבעה בתשרי בשעה ארבע אחר הצהרים, שלשת הימים מסתיימים ביום הכפורים בשעה ארבע אחר הצהרים, וקודם שעה זו הרי היא כדין יולדת תוך שלשה ימים שאינה מתענה כלל, וצריכה לאכול. ואין אומרים בזה מקצת היום ככולו, ולומר שאחר שבעה ושמונה ותשעה בתשרי כבר עברו שלשה ימים מיום לידתה. [חזון עובדיה ימים נוראים עמ׳ רצ]

ג המנין לשלשה ימים, ושבעה ימים הנ״ל, נמנים משעת הלידה ממש, ולא משעה שהיתה שותתת דם, או משעה שהיתה יושבת על המשבר. [כדמוכח מדברי הרמב״ם פ״ב מהלכו׳ שבת הי״ג. וכ״כ בלחם משנה שם. ואע״פ שבביאור הלכה סי׳ של ס״ד כתב שאם משעה שישבה על המשבר והדם שותת לא ילדה עד שעבר יום או יומיים, יש למנות לה שלשה ימים משעה שישבה על המשבר והדם שותת, ולמעשה צ״ע. ע״ש. אולם נראה שהעיקר שיש למנות שלשה ימים אלו משעת הלידה. וכ״פ בערוה״ש סי׳ של סק״ז. ובשמירת שבת כהלכתה, וכ״ה בילקוט יוסף שבת כרך ד׳ סימן של].

ד המפלת אחר מ׳ יום להריונה דינה כיולדת, שבתוך ג׳ ימים מעת לעת צריכה לאכול, אפילו אומרת שאינה צריכה לאכול. ומשלשה ועד שבעה אם אמרה צריכה אני, ואפילו בשותקת, מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור. ואם אמרה איני צריכה רשאית להתענות. [מטה אשר דף קכב בשם הרב גור אריה. וכ״פ בפחד יצחק מע׳ יולדת ודיניה ביוהכ״פ. והובאו בשדי חמד מע׳ יוהכ״פ ר״ס ג. וכן כתב בביאור הלכה סי׳ תריז ד״ה יולדת. חזון עובדיה ימים נוראים עמ׳ רצה]

ה אשה מניקה שהתינוק שלה חולה, ואם תתענה ביוהכ״פ, יכולה לגרום לו חשש סכנה, לא תתענה, ותשתה פחות פחות מכשיעור. [שו״ת דבר שמואל אבוהב סימן קז, חתם סופר ח״ו סי׳ כג]. ואפילו אם יש לה אפשרות להשתמש בתחליפי חלב לתינוק, אין לה להתחשב בכך, לפי שמזונו של התינוק הוא חלב האם. [הליכות שלמה מועדים עמ׳ פב. ועיין עוד בחזון איש סי׳ נט אות ג׳, ובשו״ת הר צבי האו״ח סי׳ רא]. ומיהו אם התינוק בריא, המניקה מתענה ומשלימה, אף אם יחסר מעט חלב לתינוק בגלל הצום. ומכל מקום כל מניקה תעשה בחכמה לשתות הרבה חלב בערב יום הכפורים, כדי שלא יחסר מזון התינוק. [חזו״ע ימים נוראים עמ׳ רפז בהערה]

ו אשה שאחר תענית הפילה את עוברה, ואירע לה כן פעמיים, וכעת היא בהריון, והרופאים אומרים שהפלתה נגרמה על ידי התענית, ומזהירים אותה שלא תצום בעת הריונה, מותרת לאכול ביום הכפורים פחות פחות מכשיעור. [חזון עובדיה ימים נוראים]

ז אין להזדרז לסמוך על רופא גוי האומר שהחולה חייב לאכול ביום הכפורים, שלכל חולי קל אומרים תמיד שאם יתענה יסתכן. וגם רוב רופאי ישראל בעונותינו הרבים הם כופרים ובזדון לבם מייעצים להדיח בענין אכילת איסורין, ובימי תענית, יותר מעכו״ם. ולכן אם יש רופא ישראל כשר לפנינו, ירא ה׳, בודאי דלכתחלה יש להתייעץ עמו בדבר. אבל כשאין רופא כזה, בהכרח יש לסמוך על רופאי זמנינו, כי על כל פנים דבריהם עושים לנו ספק סכנה. וספק סכנה דוחה יוהכ״פ. ובפרט אם ידוע לנו כי אפילו רופא לא דתי, והוא עצמו אינו מתענה ביוהכ״פ, מ״מ לא ירצה להכשיל אחרים על ידו, דנים אותו כתינוק שנשבה, וסומכים עליו להאכיל את החולה ביוהכ״פ. והכל לפי ראות עיני המורה. [כ״כ בתפארת ישראל למשניות (פ״ח דיומא מ״ה אות כו) ומ״מ כשאין רופא כשר, בהכרח לסמוך על רופאי זמנינו וכמ״ש בשו״ת דברי יואל (חאו״ח סי׳ לב). ע״ש. וע״ע בשדי חמד מערכת יוהכ״פ סי׳ ג אות ה].

ח יולדת שיושבת על המשבר עם חבלי לידה, יכולים לתת לה לאכול ולשתות פחות פחות מכשיעור, כדי שתתחזק ותוכל לסבול חבלי לידה, שזה נכלל במה שאמרו יולדת תוך שלשה ימים מחללים עליה את השבת. והמעוברת ברגע שיש לה צירי לידה, צריכה להתחיל לשתות, שלא תיכנס ללידה במצב של חוסר נוזלים, ויתכן שתשתה בלי הגבלה כדי שתספיק לשתות לפני הלידה. ועדיף לתת לה משקה כזה שמזין את הגוף, כגון חלב או מיץ ענבים, ולא רק מים. וכן אם מרגישה שהיא צריכה לאכול אוכל, ולא די לה בשתיה בלבד, אפילו הרופא אומר שאינו צריך לאכול, תאכל, ותבא עליה ברכה. [חזו״ע שם].

ט מעוברת שהריחה מאכל ונשתנו פניה, אף על פי שלא אמרה צריכה אני לאכול, לוחשים לה באזנה שיום הכפורים הוא, אם נתקררה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילים אותה עד שתתיישב דעתה. ויש אומרים שאם נשתנו פניה אין צריך ללחוש באוזנה, אלא נותנים לה מיד. (מאמר מרדכי ר״ס תריז). [מרן בש״ע סי׳ תריז ס״ב. וע׳ בילקו״י מועדים, וחזו״ע שם].

י וכן כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו הרי הוא מסוכן אם לא יאכל ממנו, ומאכילים אותו ביום הכפורים. [כ״כ הרא״ש (פרק יוהכ״פ סי׳ יג), וכ״פ מרן בש״ע].

יא מעוברת שהריחה מאכל אסור, יש אומרים שאפילו ביום הכפורים אין לוחשין לה כיון שאין לו היתר. [חזון עובדיה ימים נוראים עמוד רצו]

סימן תריח – דין חולה ביום הכפורים

א חולה שרופא אומר שאם לא יאכל ביום הכפורים אפשר שיכבד עליו חליו ויסתכן, מאכילים אותו. ואפילו אם החולה אומר שאינו צריך לאכול, אין לו להתענות, אלא יאכל וישתה פחות פחות מכשיעור. ומאכילים אותו למרות רצונו, שהרי נאמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם ״וחי בהם״. ולא שימות בהם. (יומא פה:). ונאמר (בראשית ט, ה), אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש. ואין בכך מדת חסידות כלל. הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלום בעולם. דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. (הרמב״ם הל׳ שבת פ״ב ה״ג). ואף אם יש ספק פקוח נפש דוחה מצות עינוי נפש ביום הכפורים, ואין בזה שום מדת חסידות להחמיר על עצמו ולהתענות, שאינו אלא שופך דמים. ומצוה להסביר הדברים לחולה בטוב טעם ודעת, על ידי רבנים בעלי השפעה, שאם יחמיר להתענות ענוש יענש בידי שמים. [חזו״ע יסים נוראים עמ׳ רמז].

ב חולה שאכל ביום הכפורים על פי הוראת רופא אינו צריך כפרה כלל לאחר מכן. [ילקו״י מועדים עמ׳ צד. וכ״כ בשו״ת בנין ציון החדשות (סי׳ כה) שהרי כל אונס רחמנא פטריה, וכ״ש שנאמר ונשמרתם מאד וגו׳].

ג חולה שאמר צריך אני לאכול ויודע שהוא יום הכפורים, אפילו הרופאים אומרים שאינו צריך, מאכילים אותו, כי לב יודע מרת נפשו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד צד].

ד החולה שיש בו סכנה, או היולדת תוך ג׳ ימים שאסור להם לצום, אוכלים פחות פחות מכשיעור, ששיעור האוכלים לחיוב כרת הוא ככותבת הגסה (תמרה גדולה), שהשיעור הוא כשני שלישי ביצה בינונית, שהיא שיעור שמונה עשר דרהם. ולמעשה נוהגים לתת לחולה או ליולדת לאכול כשיעור שלשים גרם לחמניה עם ליפתן (ששוקלים ומכינים אותם מערב יוהכ״פ). והשתיה צריך לשער שיעור מלא לוגמיו, כדי שיסלקנו לצד אחד מפיו, ויראה כמלא לוגמיו. ומשערים הכל לפי מה שהוא אדם, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. והוא פחות מרביעית, ובאדם בינוני השיעור הוא כארבעים גרם. ויפסיק בין אכילה לאכילה כשיעור כדי אכילת פרס, לבל יצטרפו יחדיו. ובין שתיה לשתיה, מן הדין די בשהייה כדי שיעור שתיית רביעית לאדם בינוני, כסתם מרן הש״ע (סי׳ תריב סעיף י), אבל אם אפשר טוב לשהות בין שתיה לשתיה כדי אכילת פרס, דהיינו כתשע דקות, כמ״ש מרן בש״ע (סי׳ תריח סי״ח). ונוהגים, שאם פתחיל החולה או היולדת לאכול בבוקר בשעה שמונה, ולקח הפרוסה, ששוקלת שלשים גרם ואכל אותה, יש לו להמתין עד שעה שמונה ועשר דקות, כדי שיתחיל לאכול הפרוסה השניה, ובשעה שמונה ועשרים דקות יאכל הפרוסה השלישית, ובכך אין מצטרפות. ואם אמרו הרופאים שצריך החולה לאכול ולשתות כהרגלו, ולא די בפחות פחות מכשיעור, מאכילים ומשקים אותו כל צרכו. (מזון בשלחן ערוך מזון סימן תריח סי״ח. ויאה בשו״ת יביע אומר חלק י״א חאו״ח סימן לט).

ה אם שכחו לשקול את הפרוסות מערב יום הכפורים, מותר לשקול אותם ביום הכפורים שאין זה משקל לצורך מקח וממכר אלא לצורך מצוה, כדי שלא יבא לאכול כשיעור איסור כרת. [ע״פ ספר החינוך סי׳ רעח. וכ״כ הגר״י טייב בערך השלחן סי׳ תריח סק״ד].

ו אין חילוק בכל הנ״ל בין חולה שיש בו סכנה גמורה, לבין חולה שכעת אינו מסוכן, אלא תש כוחו מחמת זיקנה, ואין כאן רופא שיאמר שאם יתענה יכבד חליו ויסתכן, שמאכילים אותו על פיו. ועל כל פנים בפחות משיעור יש להקל יותר. ואף אם היולדת לא אמרה שצריכה לאכול פחות מכשיעור, מכל מקום אין מאכילים אותה כשיעור, אלא אם כן אמרה מפורש שצריכה לאכול שיעור בבת אחת. ואם יודע החולה בבירור שאחר שאכל שתים או שלש פרוסות חלפה הסכנה, וכן אם הרופא קובע כן, אינו רשאי לאכול יותר ביום הכפורים. וזקן שתש כוחו מרוב התענית, ויש חשש סכנה, מאכילים אותו.[חזון עובדיה על ימים נוראים עמ׳ רצז]

ז אם הרופא אומר שהחולה צריך לאכול ולשתות כל צרכו בפעם אחת, ללא כל המתנה בינתים, וכן אם החולה אומר כן, או שאנו מסופקים בדבר שמא הוא צריך לאכול ולשתות כל צרכו בפעם אחת, יתנו לו לאכול ולשתות כל צרכו, שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, שנאמר וחי בהם ולא שימות בהם. [חזון עובדיה ימים נוראים עמ׳ רצט]

ח חולה שהותר לו לאכול ביום הכפורים, משום פקוח נפש, אף אם אפשר לו להתענות על ידי טיפול באינפוזיה, מכל מקום מנהג בעלי הוראה שלא לייעץ כן, אלא מאכילים אותו פחות פחות מכשיעור. לכן אין לחולה להתחכם על ההלכה לחפש לו דרכים להתענות, והיא לא תצלח. ובפרט שהאינפוזיה נעשית על ידי חבלה, ואסור לחבול בעצמו שלא לצורך על פי הדין. [הטעם לזה, שבאכילה רגילה יש גם יתובי דעתא של החולה, אפי׳ אוכל פחות פחות מכשיעור, אבל אינפוזיה אף שיש בה תחליף לסיעוד הגוף, אבל אין בה יתובי דעתא לחולה כראוי. וחז״ל (שבת קכח:) הקפידו על יתובי דעתא של החולה. וכ״פ בש״ע (סי׳ של). ועוד, שאם נחייב להשתמש במקום פקוח נפש בדרכים בלתי רגילות דרך הטבע, כגון אינפוזיה, יש לחוש שיטעו העולם לחשוב שחייבים דוקא לחזור אחר הדבר הזה, ולפעמים אין הדבר מצוי ויבא לידי סכנה].

ט חולה שאין בו סכנה אין ספק שאין להתיר לו לאכול אפילו חצי שיעור ביום הכפורים. אבל חצי שיעור בדברים שאינם ראויים לאכילה, יש מקום להקל לחולה שאין בו סכנה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד צז].

י אם קיים חשש של טירוף הדעת דינו כחולה שיש בו סכנה, ומותר לו לשתות תרופה ביום הכפורים, לפי הוראת רופא. [ילקוט יוסף מועדים עמוד צח].

יא חולה או יולדת שאוכלים ביום הכפורים, אינם צריכים לקדש תחלה, אף ביום הכפורים שחל בשבת, כי מעולם לא חייבו חז״ל מצות קידוש ביום הכפורים שהוא יום תענית לכל ישראל. [כ״כ מג״א (סי׳ תריח) שאפי׳ אם ירצה החולה לקדש ביוהכ״פ, אין לעשות כן].

יב חולה או יולדת שאוכלים ביום הכפורים, צריכים להזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון. ואומרים: ״ביום הכפורים הזה, ביום סליחת העון הזה.״ ואם חל בשבת מוסיפים גם ״רצה והחליצנו״. ואם שכחו אינם חוזרים. וכל זה כשאכלו פרוסות של פת שמשקל כל אחד מהן כ-27 גרם. [חזון עובדיה על ימים נוראים, עמוד

שז, שח]

יג החולה שצריך לאכול פת מפני פיקוח נפש, נוטל ידיו כל פרק היד עד הזרוע, וכיון שאוכל פחות פחות מכשיעור, אינו מברך על נטילת ידים. ואם אוכל פחות מכזית פת, אין לו להחמיר וליטול ידיו בלי ברכה. [חזון עובדיה על הימים הנוראים שם. וע׳ בכס״מ פ״ז מהל׳ תפלה ה״ח].

יד חולה שצריך לשתות ביום הכפורים מחשש סכנה, די שיברך ברכה אחת בתחלת השתיה. [חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד רצז. ואף שבריטב״א פ״ה דברכות הי״ג מבואר שאין לחולה לברך על מאכל בצומות, מ״מ המנהג פשט כדעת החולקים, רב כהן צדק, ר״ח, מהר״ם, הרא״ש, ב״י, ועוד].

טו וכן חולה האוכל ביום הכפורים מפני חשש סכנה, מברך פעם אחת על האכילה הראשונה, ואינו חוזר לברך על כל אכילה ואכילה כשאוכל לסירוגין כנ״ל. ואם אכל כשיעור כזית, מברך ברכת המזון.[חזון עובדיה ימים נוראים הלכות יום הכפורים].

סימן תריט – סדר ליל יום הכפורים

א המנהג להתעטף בטלית בתפלת ערבית של ליל יום הכפורים, כדי לעמוד באימה ויראה ולהתפלל בכוונה. (הרדב״ז ח״ד סי׳ רמד), וכשמתעטף בטלית מבעוד יום קודם שקיעת החמה יש לברך אשר קדשנו במצותיו וציונו להתעטף בציצית. וכן המנהג פשוט. [ילקו״י מועדים עמ׳ צט. ילקו״י על הלכות ציצית מהדורת תשס״ד סי׳ יח הערה ג׳. שו״ת יביע אומר ח״י או״ח סי׳ נד אות א׳]

ב אם הגיע זמן צאת הכוכבים [13 דקות וחצי אחר השקיעה בשעות זמניות] אין לו לברך על הטלית. אבל אם התעכב מלהתעטף בציצית עד שהגיע זמן בית השמשות, שהוא תוך י״ג דקות וחצי, המברך יש לו על מה שיסמוך, כי שמא הלכה כדעת הרא״ש שהטלית שעיקרו הוא כסות של יום יש לברך עליו אפילו בלילה, ושמא בין השמשות יום הוא.

ג יש אומרים שהנוהגים לבדוק ולהפריד את חוטי הציצית לפני הברכה בכל יום, יבדקו את הציציות בערב שבת, או ערב יום הכיפורים, לפני הכנסת הטלית לנרתיקה, כדי שלא יהיה צורך לבדוק למחרת. ואמנם מעיקר הדין מותר לבדוק הציציות ולהפרידם זה מזה גם בשבת. ואם יש לו טלית מיוחדת לשבת, טוב שיבדקנה כשמקפלה במוצאי שבת. [ילקוט יוסף על הלכות ציצית מהדורת תשס״ד, סימן ח׳ הערה מ].

ד לאחר שנתעטף בטלית וכיסה בו ראשו, ואחר כך הורידו על גופו, רשאי להישאר כך במשך כל התפלה, ורק ממדת חסידות יכסה ראשו בטלית עד סוף התפלה.[ילקו״י מועדים עמ׳ צט].

ה אם נפלה טליתו לגמרי וחוזר ומתעטף בה, אינו צריך לברך. וכן אם פשט טליתו על דעת לחזור ולהתעטף בו תוך זמן קצר, אינו צריך לברך. אלא אם כן שהה כחצי שעה, שאז חוזר לברך כשחוזר להתעטף בו. ואם החליף בטלית אחרת צריך לברך. ולכן ביום הכפורים כשעושים הפסקה שעה או יותר אחר מוסף, כשחוזרים להתעטף בטלית קודם מנחה, מברכים להתעטף בציצית. [ילקו״י על הלכות ציצית מהדורת תשס״ד סימן ח הערה נ].

ו יום הכפורים שחל להיות בשבת, אין אומרים קבלת שבת, אלא רק מזמור שיר ליום השבת, ויאמרו המזמור, קודם הפיוט לך אלי תשוקתי. [חזון עובדיה ימים נוראים הלכות יוהכ״פ].

ז פותחים בפיוט ״לך אלי תשוקתי״, המיוחס לרבי יהודה הלוי. [חזון עובדיה הלכות יוהכ״פ]

ח אומרים את הפיוט הנזכר עם הוידוי שבו בהכנעה, ומנהג העולם לאומרו מיושב, הגם שיש בו וידוי, ויש להם על מה שיסמוכו, שכן הוא לדעת מרן. ואם הקהל נוהגים לישב ואחד מחמיר על עצמו לאומרו מעומד יש חוששים בזה ליוהרא. ואחר כך אומרים פיוט שמע קולי וכו׳, ולפי המקובל בידינו חיברו רבינו האי גאון. [חזון עובדיה ימים נוראים עמ׳ רסב]

ט מוציאים ספרי תורה שבהיכל, ועומדים שני אנשים יראי שמים, אחד מימין השליח צבור, ואחד משמאלו, והשליח צבור אומר בקול רם: ״בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה, על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הקהל הקדוש הזה אנו מתירים להתפלל את העבריינים״. והוא על פי מה שאמרו חז״ל(כתובות ו:) אמר רבי שמעון חסידא, כל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית, שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת. ויש נוסחא ״עם העבריינים״. [חזו״ע ימים נוראים עמ׳ רסג. וראה בטוש״ע סי׳ תריט ס״א].

י ואחר כך אומרים כל נדרי, וכמו ששנינו בנדרים (כג:) הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל ימות השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר: ״כל נדרים שאני עתיד לידור בשנה הזאת יהיו בטלים. ולכן צריך לומר כולהון אתחרטנא בהון, כלומר, שאם אשכח ואדור, מעתה אזי אני מתחרט עליהם ומתנה שיהיו בטלים״. [הרא״ש (פ״ג דנדרים סי׳ ה). וע״ע בתוס׳ נדרים כג:].

יא יש אומרים שצריך להקדים את תפלת ״כל נדרי״ לאומרה מבעוד יום, אבל מנהגינו לאומרה בלילה ממש, לאחר מכירת המצוות של פתיחת ההיכל והקמת ספרי התורה בליל יום הכפורים. והנח להם לישראל שיש להם על מה שיסמוכו. [ראה לעיל סעיף ז].

יב נהגו לכפול ״כל נדרי״ ג׳ פעמים לחיזוק. [ילקו״י על הלכות ערלה פרק יא הערה יב].

יג נוהגים לומר "כל נדרי" בלשון עבר וגם בלשון עתיד, די נדרנא ודי ננדר, די אשתבענא ודי נשתבע וכו', ודי אסרנא על נפשתנא מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים הזה שבא עלינו לשלום. ודי נאסר על נפשתנא מיום הכפורים הזה עד יוהכ"פ שיבוא עלינו לשלום.

יד נכון מאד על פי הקבלה להוציא הספר תורה ולאוחזו בחיקו בעת אמירת כל נדרי. ומכל מקום אם אין להם ספר תורה יאמרו כל נדרי בלי ספר תורה. ואם מנהג המקום לומר כל נדרי בלי ספר תורה [הגם שיש להם ספרי תורה], אין למחות בידם. [חזו"ע ימים נוראים עמ' רסה. וע' בשער הכוונות (דף ק.), המנהג שנהגו להוציא ס"ת אחד, או יותר, בליל יוהכ"פ, ואומרים עליו "כל נדרי"].

טו מצוה רבה על פי הקבלה לקנות ספר תורה של "כל נדרי" בכל מחיר אשר יושת עליו, אם ידו משגת לכך. וביחוד כאשר המעות הולכות לטובת תלמידי חכמים וישיבות קדושות, לאחר ניכוי הוצאות בית הכנסת, שעל זה יש לומר מצוה גוררת מצוה. [חזו"ע עמ' רסה]

טז השליח צבור, או רב הקהלה, מברך בקול רם "שהחיינו" על עצם קדושת היום. ויכוין להוציא את הקהל ידי חובתם, וגם הם יתכוונו לצאת ידי חובתם. ולכן אל יענו אחריו ברוך הוא וברוך שמו אלא "אמן" בלבד. וכעת שאין כל שליחי צבור יודעים לכוין להוציא ידי חובה, נהגו שכל אחד מהקהל מברך בלחש "שהחיינו" אחר השליח צבור. ולכן אין עונים אמן אחר ברכת השליח צבור, אלא אם כן סיימו הברכה קודם השליח צבור. [חזון עובדיה ימים נוראים הלכות יום הכפורים עמוד רסו].

יז במקום שנהגו למכור המצוות של פתיחת ההיכל והקמת ספרי התורה, בליל יום הכפורים, ונזדמן שהאיש הזוכה בספר תורה של "כל נדרי" הוא נועל נעלי עור, בניגוד להלכה שאסור לנעול נעלי עור ביום הכפורים, צריך לפייסו בדברים שיאמר לש"צ או לרב בית הכנסת לברך שהחיינו ולהוציא את הקהל ידי חובתם. ואם יסרב לכך, ויש חשש למחלוקת ואיבה, יורה הרב או הגבאי של בית הכנסת לקהל שעליהם לברך בלחש ברכת שהחיינו כל אחד ואחד לעצמו, בעת שהאוחז בספר כל נדרי מברך שהחיינו בקול רם, אך לא יפרט טעם הדבר. [או שיאמר הטעם שאין קולו של המברך נשמע לכל הצבור].

יח יש נוהגים לומר אזכרה למתים, וקרוביהם נודרים לצדקה לעילוי נשמתם, כי אף המתים צריכים כפרה, וכמו שאמרו בספרי, כפר לעמך ישראל אלו החיים, אשר פדית אלו המתים, מלמד שאף המתים צריכים כפרה. ונכון שלא להרבות בשבח המתים באמירת מנוחה נכונה וכו', ורק בקצרה: המרחם על כל בריותיו וכו'. [חזו"ע ימים נוראים עמ' רסח].

יט יום הכפורים שחל להיות בשבת, טוב שיכריז הש"צ קודם תפלת ערבית, שכל הקהל יכוונו לצאת ידי חובת קידוש בתפלה, שחותמים בה מקדש "השבת" וישראל ויום הכפורים. ויוצאים בזה ידי חובת קידוש מן התורה, שנאמר זכור את יום השבת, זכרהו בכניסתו (פסחים קו.). [כן כתבו בשו"ת זכרון יהודה ח"ב (ס"ס רכג), ובשו"ת הר צבי ח"א תאו"ח סי' קנה].

כ ואחר כך מחזירים את ספרי התורה להיכל, ועם החזרתם אומרים מזמור הבו לה' בני אלים וכו'. ועל ידי זה יוכלו לומר גם כן חצי קדיש לפני תפלת ערבית, והוא רחום, וברכו. [בשד"ח (מע' יוהכ"פ סי' א אות ד) האריך בזה, ושכן נוהגים בק"ק בית אל שבירושלים. והועתק בארחות חיים כאן].

כא מנהגינו בארץ ישראל להתחיל תפלת ערבית של יום הכפורים אפילו כשחל בשבת, בפסוק "והוא רחום יכפר עון", והוא מנהג ותיקים. ומכל מקום בבתי הכנסת של הבבלים הנוהגים שלא לאמרו, ימשיכו במנהגם שלא לאמרו. [ילקו"י מועדים. הליכו"ע ח"ב עמ' רסג].

כב יש להתפלל בבכיה ודמעות ובהכנעה יתירה. ואם אינו יכול לבכות יתפלל בקול בכי, וכמו שכתוב: כי שמע ה' קול בכיי. [ילקוט יוסף מועדים. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד רעד]

כג בתפלה יאמר ותתן לנו ה' אלוקינו באהבה את יום הכפורים הזה, אפילו אם חל יום הכפורים בימי חול, ומסיים: באהבה מקרא קודש זכר ליציאת מצרים. תרי "באהבה". [כ"ה בסדר רב עמרם גאון (דף קסד.). ובמחזור ויטרי (עמ' שפט). ובשבולי הלקט (סי' שיז). והרד"א].

כד אם חל בשבת ראוי להשמיט בנוסח התפלה את "אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתינו" לפני "קדשנו במצותיך" שבתפלת שמונה עשרה. ובסיום התפלה אומר היחיד וידוי ועל חטא. [ילקו"י מועדים עמ' קג. יביע אומר ח"א סי' לח. הליכות עולם ח"א רנח].

כה בליל יום הכפורים ויומו אומרים "ברוך, שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול רם.

כו צריך להפסיק בין תיבת "ברוך" לתיבות שם כבוד מלכותו. והסומך לומר ברוך שם, ביחד לאו שפיר עביד, וגוערים בו. [שו"ת יכין ובועז ח"ב (סי' מב). ושכ"ד הרשב"ץ, והרשב"ש].

כז גם נשים אומרות פסוק זה בקול רם. וכבר פשט המנהג לומר סליחות וי"ג מדות בתפלת ערבית בליל יום הכפורים, ואין בזה כל חשש. [חזו"ע ימים נוראים עמ' רסט].

כח אם חל יום הכפורים בשבת, אחר תפלת העמידה של ערבית, אומרים ויכולו השמים והארץ, והשליח צבור אומר ברכה מעין שבע, וחותם מקדש השבת, בלבד. ואומר בברכה זו "המלך הקדוש שאין כמוהו". ואם טעה ואמר האל הקדוש, כל זמן שלא סיים כל הברכה, יחזור לומר המלך הקדוש שאין כמוהו, וימשיך הברכה משם והלאה עד סוף הברכה, אבל אם לא נזכר עד אחר שאמר בא"י, יחתום מקדש השבת, ואינו חוזר.

כט מנהגינו לומר בסליחות של ליל יום הכפורים הוידוי הגדול של רבינו נסים (שנדפס בחזרת תפלת שחרית של יום הכפורים). ולמחרת בשחרית יכולים לדלגו, כדי להספיק להתפלל מוסף בזמן. ואם רוצים יכולים לומר וידוי זה גם בשחרית, כשזמן מוסף אינו מתאחר.

ל בעת אמירת הסליחות והוידוי הארוך עומדים שנים ליד הש"צ, אחד מימינו ואחד משמאלו. והעיקר לומר את הוידוי בשברון לב ובדמע, כי שערי דמעה לא ננעלו. והשי"ת ימחה עונותינו בדמעותינו ויקבל תשובתינו ברצון. [חזון עובדיה ימים נוראים, עמוד רעא].

לא מי שאינו יכול לבכות, יתפלל ויתודה בקול בכי, כמו שנאמר (תהלים פרק ו' פסוק ט), כי שמע ה' קול בכיי. וכן מי שהיה נוהג לבכות ביום הכפורים, וכעת בא בימים, ומשום שהיה ירא לבכות, מפני ראות עיניו, נמנע מלבכות, יפה עשה כי כוונתו רצויה, ורחמנא לבא בעי. אך טוב שיעשה בתפלתו קול בכיי.[ע' בברכי יוסף בשו"ב יו"ד סי' שצד אות ג]

לב בליל יום הכפורים ויומו אומרים בסך הכל כ"ו פעמים "ויעבור", כמנין שם הוי"ה ברוך הוא. חמש פעמים בסליחות של הלילה, וחמש פעמים בסליחות של שחרית, ושבע פעמים בסליחות של מוסף, ושש פעמים בסליחות של מנחה, ושלש פעמים בסליחות של נעילה. וכן מנהג ק"ק בית אל. ואומרים עשר פעמים וידוי, שנים בערבית היחיד והשליח צבור בסליחות, ושנים בשחרית, ושנים במוסף, ושנים במנחה, ושנים בנעילה, כנגד עשר פעמים שהיה כהן גדול מזכיר ה' בוידוי. [כ"כ העיטור (דף קח:), ובחיבור התשובה להמאירי עמ' תקכג].

לג בסיום תפלת ערבית של ליל יום הכפורים, המנהג לקרוא את ארבעת המזמורים הראשונים של תהלים, והוא על פי הקבלה, כמבואר בשער הכוונות (דף ק ע"א), ומבואר שם, שסגולתם שלא יראה קרי בליל יום כפור. [כ"כ בכף החיים (סי' תריט אות מט). ע"ש].

סימן תרכ – לקצר בתפלת שחרית

א ישכימו להתפלל תפלת שחרית ולא יאריכו יותר מדאי בפיוטים ובסליחות, כדי שיספיקו להתפלל מוסף לפני שיגיע זמן מנחה. וכן לא יאריכו במכירת המצות של פתיחת ההיכל והקמת ספר תורה וריבוי עולים נוספים לספר תורה. [ילקו"י מועדים עמ' קד].

ב בברכות השחר יש שאין מברכים ברכת "שעשה לי כל צרכי" שנתקנה על לבישת נעלים, ויום הכפורים הרי אסור בנעילת הסנדל. אולם יש אומרים שצריך לברך ברכה זו גם בימים אלה, שעל מנהגו של עולם הוא מברך. ועוד שרגילים לנעול נעלים שאינם של עור, שמותרים גם בימים אלה, וגם יש שנועלים נעלים של עור במוצאי יום הכפורים עם צאת הכוכבים, לפיכך אפשר לברך ברכה זו גם ביום הכפורים. וכן המנהג. [ילקו"י על הלכות פסוקי דזמרה מהדורת תשס"ד, סי' מו עמ' טז, ואאמו"ר הדר ביה ממ"ש בילקו"י מהדורת תשמ"ה]

ג בתפילת שחרית של יום הכפורים, המנהג בספרד להוסיף בזמירות שלפני ברוך שאמר, עשרה מזמורים, מהם בקשות ותחנונים הצריכים ליוהכ"פ. ומהם מענינו של יום, כגון המזמור (תהלים קג): לדוד ברכי נפשי את ה', וכל קרבי את שם קדשו, שנאמר בו "הסולח לכל עונכי, הרופא לכל תחלואיכי". [דהיינו רפואה דסליחה. מגילה יז:). וכ"כ הרמ"ע מפאנו סי' כה].

ד אין אומרים מזמור לתודה אחר ברוך שאמר. וגם כשחל בחול אומרים מזמור שיר ליום השבת. והפיוטים יש לאומרם אחר קדיש תתקבל. [יבי"א י' בהערות לרב פעלים ג' או"ח סי' לח].

ה מנהג ספרד לומר סדר קדושות שתיקנו משוררי ספרד רבי יוסף בן אביתור (שהיה בדורו של רבינו האי גאון), ור' יהודה הלוי וחבריו, שמתחילות "ובכן נקדישך מלך", "ובכן ולך תעלה קדושה כי אתה אלהינו". ונוהגים שהשליח ציבור שותק, והסומך שעל ידו אומרם, ובמקום שאין עוזר וסומך רשאי השליח ציבור לאומרם, שכולם מענינא דיומא, ואינו נכון לבטל מנהג אמירתם. והוא הדין לענין אמירת "הוידוי הגדול" של רבינו נסים, שאומרים אותו בחזרת השליח צבור בשחרית, ואין בזה שום חשש הפסק כלל. והמונע מלאומרו לא יפה עושה. [חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שמג].

ו מה שנדפס במחזורים בוידוי הארוך של יום הכפורים "לא ענינו ברוך הוא וברוך שמו" יש לדלג זאת. ונכון יותר לומר בנוסח "אבל אני בער ולא יודע וכו' כרשע ולא צדיק" והנוהגים לומר "רשע ולא צדיק" יש להם על מה שיסמוכו. [ילקו"י מועדים עמוד קה].

ז אין לכפול הוידוי, אלא יש לאומרו פעם אחת. ובסוף אשמנו מכל עם, יסיים "ועדיין לא שבנו מתעייתנו" ותו לא. וירבה בבכיה ובדמע כשאומר הוידוי. [חזו"ע ימים נוראים עמ' רעג]

ח אחרי החזרה אומרים אבינו מלכנו אפילו כשחל יום הכפורים בשבת. [חזו"ע שם עמ' שמו]

ט הכהנים העולים לדוכן לישא כפיהם ביום הכפורים, עליהם לחלוץ את נעלי הבד או נעלי הגומי אשר ברגליהם. ויש כהנים שנהגו עוד מחוץ לארץ לעלות לדוכן בנעליהם כשהם עומדים על גבי קרקע, והואיל ויש להם על מה שיסמוכו, אין מזניחין אותם, שיש לחוש שאם ימחו בידם יתבטלו לגמרי ממצוה זו. [כ״כ בשו״ת פנים מאירות ח״ב (סי׳ כח), וראה בילקו״י מועדים עמוד קו. וביחוה דעת ח״ב סי׳ יג. ובילקו״י א׳ עמ׳ חצר. ובחזו״ע ימים נוראים עמוד שמה].

י בשעת נשיאת כפים על הצבור לעמוד, ורק חולה וזקן רשאים לישב, ואין לומר שום פסוק, ויענו בלחש ברוך הוא וכו׳ אחר הזכרת ה׳ ואמן אחר כל פסוק. [חזו״ע ימים נוראים שם]

יא יש נוהגים ליתן מי ורדים בתוך מי הרחצה שרוצים ליטול מהם הכהנים את ידיהם, ומותר לכהנים ליטול ידיהם במים אלו, דאין דין מוליד ריחא בבשר האדם, דזיעה מעבירתו. ויש להזהר שלא יתנו את מי הורדים במים ביום הכפורים, דהוי מוליד ריחא במים, אלא יתנו את מי הורדים מערב יום הכפורים. [ילקו״י מועדים עמוד קיג. שבת כרך ב׳]

יב הפיוט שנאנים שאננים שאנחנו אומרים אותו אחר תפלת שחרית, הוא פיוט רם ונשא מאד, חיברו ר׳ שלמה אבן גבירול, ויסודתו בהררי קודש, ע״פ פרקי ר׳ אליעזר פרק ד, אשר בו מבואר כמ״ש הפייטן מחנה מלאכים בראשותו של מיכאל לימין הקב״ה, ומחנה של מלאכים בראשותו של גבריאל לשמאל הקב״ה, מחנה שלישית של אוריאל לפניו, ומחנה הרביעית של רפאל מלאחריו, ושכינתו של הקב״ה באמצע, והוא יושב על כסא רם ונשא.

[וראה בסידור הנחמד אהלי יעקב שפירש הכל בטוב טעם ודעת].

סימן תרכא – סדר קריאת התורה ביום הכפורים

א מוציאים שני ספרי תורה, ובראשון קוראים ששה בפרשת אחרי מות, ואם חל בשבת, קוראים בו שבעה. והמפטיר קורא בספר השני בפרשת פינחס, ובעשור לחודש השביעי הזה. ומפטיר בישעיה (נז)סולו סולו פנו דרך. וחותם בסוף ברכות ההפטרה, בא״י מלך מוחל וסולח לעונות עמו ישראל וכו׳ מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים.

ב אם אחד מהעולים הוא מחלל שבת בפרהסיא, ומפני חשש איבה העלוהו לתורה, (בפרט במקומות שמוכרים את העליות), יוסיפו אחד כנגדו. ונכון לחזור על אותם פסוקים שעלה בהם המחלל שבת. אבל העוברים על שאר איסורי תורה לתיאבון כשרים להעלותם לספר תורה.

ג חולה שיש בו סכנה, שאכל ביום הכפורים על פי הוראת הרופאים, פחות פחות מכשיעור, כדת, יכול לעלות לספר תורה ביום הכפורים, מפני שקריאת התורה ביום הכפורים אינה אלא בגלל קדושת היום, כמו בכל שבת ויום טוב. ולכן גם מי שאינו מתענה יוכל לעלות לס״ת. ועוד שמכיון שלא אכל אלא פחות פחות מכשיעור, שם תענית עליו, ורשאי לעלות לספר תורה אף במנחת יום הכפורים.[ילקו״י מועדים עמוד קח. חזון עובדיה ימים נוראים עמ׳ שמט. ומה שפסק מרן בש״ע (סי׳ תקסו ס״ו), דמי שאינו מתענה לא יעלה לס״ת, זהו בשאר תעניות].

ד שליח צבור ותיק במשך עשרות בשנים, אשר לעת זקנתו חלש לבו, ועל פי הוראת הרופאים הוצרך לשתות ביום הכפורים כמה גלולות מרפא עם מים, פחות פחות מכשיעור, רשאי להמשיך להיות שליח צבור ביום הכפורים, כיון שלא שתה אלא פחות פחות מכשיעור. (שו״ת דברי שלום קרויז ח״ד סי׳ כה).

ה יש אומרים שאין ראוי לכתחלה להוסיף על העולים ביום הכפורים אפילו כשחל בשבת, ומכל מקום מנהגינו להוסיף על העולים ביום הכפורים אפילו כשחל בחול. ואין לפקפק על המנהג. אבל לא ירבו בעולים נוספים, כדי להתפלל מוסף בזמן. וקוראים ביום הכפורים בפרשת אחרי מות שני בני אהרן.

[ילקו״י מועדים עמוד קט. חזו״ע ימים נוראים עמוד שמח].

ו בברכות ההפטרה של יום הכפורים שחל בשבת, יש לומר ״לקדושה ולמנוחה״, ואפילו אם חל בחול אם אמרו אין צריך לחזור. וכן בברכת מעין שבע צריך לומר ״אלהינו ואלהי אבותינו״ כשחל בשבת. ויש לחתום בברכת ההפטרה מלך מוחל וסולח וכו׳. [ילקוט יוסף מועדים עמוד קח. יביע אומר ח״א ס״ס לח. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שמח]

סימן תרכא ס״ד – סדר תפלת מוסף

א במוסף של יום הכפורים שחל באמצע השבוע צריך לומר את ״מוסף״ יום הכפורים, ולא ״מוספי״. וכן מנהגינו בארץ ישראל, וכל המשנה, ידו על התחתונה, וגוערים בו. וחובה קדושה לתקן את הסדורים על פי האמור, כי אסור לשנות בנוסחאות התפלה, ובפרט בירושלים ת״ו שיש על זה חרם. ואפילו בשאר מקומות יש בזה חשש סכנה למי שמשנה ממנהג ונוסח הקדמונים. ואם חל בשבת אומרים את ״מוספי״. [ילקו״י מועדים עמ׳ קט. הליכות עולם ח״ב עמ׳ רסד. ואין לומר מוספי בלשון רבים אלא כשחלו שתי קדושות שונות ביום אחד].

ב בתפלת החזרה של מוסף יום הכפורים אומר השליח צבור ״סדר עבודת יום הכפורים״, וכשמגיע לפיסקא של הכהנים והעם, ואומר: ״שהיו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים״, כל הקהל כורעים ומשתחוים. ואסור לעשות כן על רצפת בית הכנסת, אלא אם כן יש שם שטיחים או מחצלאות שמפסיקים בין המתפללים לבין הרצפה, משום שנאמר, ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה, ולכן יש להציע על רצפת בית הכנסת שטיחים או מחצלאות, בכדי שיוכלו הקהל לכרוע ולהשתחות בסדר העבודה כנהוג. ואם אין שם דבר המפסיק בינו לבין הרצפה, יפרוס כנפי טליתו על הרצפה, כשהוא משתחוה, או ישתחוה על הספסל של בית הכנסת. [מטה אפרים סי׳ תרכא סט״ו].

ג יש שמכים על לבם בעת שהש״צ אומר בוידוי הכהן הגדול ״חטאתי, עויתי, פשעתי״ ויש שערערו על מנהגם, ומכל מקום פוק חזי מאי עמא דבר, שעושים כן לזכר בעלמא. [ילקו״י מועדים עמוד קט. עפ״ד הט״ז סי׳ קיד סק״ד דכשאומרים חטאו עוו ופשעו בית ישראל, מכים על לבם].

ד נוהגים ליפול על פניהם גם ביום הכפורים שחל בשבת. [ילקוט יוסף מועדים עמוד קי. חזון עובדיה ימים נוראים תשס״ה, עמוד שנג. ושלא כמ״ש באשל אברהם מבוטשאטש, לתת טעם על מה שנוהגים אצלם שאין נופלים על פניהם ביוהכ״פ שחל בשבת. ע״ש. ואין דבריו מחוורים. ודו״ק].

ה בשעה שכל הקהל משתחוים, אין לשליח צבור לעקור ממקומו. אלא ישתחוה על התיבה, וקודם שיתחיל בחזרה יתרחק קצת מן התיבה, כדי שיוכל להשתחוות בריוח. [ילקוט יוסף מועדים שם. חזו״ע שם עמוד שנג]

ו אין לשליח צבור לשבת בעת הפיוטים שאומרים קודם סדר העבודה, אלא צריך להשאר עומד על עומדו בכל זמן שאומרים פיוטים. [חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שנד]

ז זקן ונשוא פנים שהוא שליח צבור ותיק במשך עשרות שנים, וכיום חלש לבו וקשה לו לעמוד בכל משך התפלות של יום הכפורים, וברצונו לישב בשעת אמירת הפיוטים המשובצים בתפלה, רשאי לשבת, שמסתמא הצבור מוחלים לו. ולרווחא דמילתא יבקש סליחה מהצבור על כך. [שו״ת יבי״א ח״א חאו״ח סי׳ מה. חזו״ע ימים נוראים עמ׳ שמד].

ח כבר נתבאר לעיל עמוד רנד, שמה שנהגו לומר פיוטים וכן וידוי הארוך של רבינו נסים, אין לחשוש בזה משום הפסק באמצע החזרה, ואין רשאים לדלגם, והמבטל אמירתם אין רוח חכמים נוחה הימנו. [רדב״ז בתשובה]. והרי וידוי זה הוא חוצב להבות אש, ולב מי לא יכנע על ידי אמירת וידוי זה, דתבר גזיזי מפחד ה׳ והדר גאונו ביום הדין הגדול, בבכי יבואו ובתחנונים אובילם, ושערי דמעה לא ננעלו, ואם לא עכשיו אימתי. [שו״ת יביע אומר חלק י׳ חאו״ח סימן מה, עמוד עח].

ט הפיוטים המשובצים בתפלת החזרה, יאמרם הסומך (סגן הש״צ), והשליח צבור שותק. ואף אם השליח צבור מהרהר בהם אין בכך כלום. והכהנים נוטלים ידיהם עד סוף כף היד, ונושאים כפיהם. ואחר תפלת מוסף מתחילים בסליחות שנתקנו אחר תפלת המוספין ואומרים שבע פעמים י״ג מדות, דהיינו ויעבור. ובכל פעם אומרים אחר י״ג מדות, ופסוק כי ביום הזה יכפר עליכם, פסוק אחד מאנא בכח גדולת ימינך. [חזו״ע ימים נוראים עמוד שנר]

י אחר הסליחות אומרים ״אין כאלהינו״. מזמור ותפלה על הפרנסה, ועלינו לשבח. [כ״כ רבינו נתן בר יהודה (שהיה בדורו של הרשב״א בגירונדא) בספר המחכים (עמוד מג). וכ״כ היעב״ץ בסידורו (עמ׳ שפא)].

יא אם יש מילה ביוהכ״פ חייב המוהל לעשות המציצה כדת. רק שלא ימצוץ על ידי יין, או שאר משקים. שמא ירד מן היין לתוך גרונו, וחצי שיעור אסור מן התורה. אלא מציצה בפה בלבד. ומברכים ברכת אשר קידש ידיד מבטן ומטעימים מהכוס לקטן הקרוב לחינוך כבן שמונה שנים, שמבין ויודע למי מברכים, ואין שום איסור בזה אפילו אם אינו צריך לשתות באותה שעה. [חזון עובדיה ימים נוראים עמ׳ שמא]. ויש מי שכתב שמברכים הגפן על הכוס אף שאין שם תינוק שישתה מן הכוס, אך אין דבריו נכונים. [חזו״ע ימים נוראים].

יב כשיש מילה ביוהכ״פ, והיולדת תוך שבעה מעת לעת, ואמרה צריכה אני, מותר לברך על הכוס ולהטעימו ליולדת. [הריטב״א (עירובין מ:) כתב, שאם המילה ביוהכ״פ נעשית בבית, והיולדת אינה מתענה, מברכים על הכוס ומטעימים את היולדת. ע״כ. ומ״מ עדיף ליתנו לתינוק שהגיע לחינוך].

סימן תרכד – סדר מוצאי יום הכפורים

א מתפללים תפלת ערבית אחר הנעילה, במתינות ובנחת, ולא בפזיזות ובמהירות, כתינוק הבורח מבית הספר. ולא יעשו תפלתם קבע שתיראה עליהם כמשא, ולא לתת פתחון פה לשטן. (מועד לכל חי סי׳ יט אות קן). ומכל מקום אין השליח צבור רשאי להאריך בתפלתו יותר מדי, שלא לגרום צער לאנשים החלשים והמעונים בצום יום הכפורים. ואמצעי שלם, שזהו שביל הזהב. ואין תפלת הנעילה פוטרת תפלת ערבית. ומנהגינו לפתוח בשלשת הפסוקים ה׳ צבאות עמנו, ה׳ צבאות אשרי אדם בוטח בך, ה׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו, ואחריהם חצי קדיש, והוא רחום, וברכו. וצריך להבדיל בתפלה, לומר אתה חוננתנו בחונן הדעת. [ילקו״י מועדים עמ׳ קטו. חזון עובדיה ימים נוראים עמ׳ שעו].

ב מי שטעה בתפלת ערבית של מוצאי יום הכפורים, ואמר המלך הקדוש או המלך המשפט, לדעת רוב האחרונים, יצא ידי חובת תפלה, והנכון שיחזור ויתפלל בתנאי של נדבה [ילקוט יוסף מועדים עמוד קטו סעיף לד. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שעו].

ג צריך להוסיף מחול על הקודש גם ביציאתו, שנאמר מערב עד בוקר תשבתו שבתיכם (יומא פא:). ואין לתוספת זו שיעור, ודי אף בזמן מועט. [חזון עובדיה ימים נוראים עמוד שעח].

ד מבדילים על הכוס, ואין מברכים על בשמים אפילו אם חל יום הכפורים בשבת, לפי שבמוצאי שבת הבשמים באים להשיב הנפש היתרה הדואבת להליכת השבת, ובשבת יוהכ״פ אין נפש יתרה, מפני התענית. ומכל מקום טוב שאחר הטעימה מהכוס כדת, יביאו לפניו בשמים ויברך עליהם. [יביע אומר ח״י בהערות לרב פעלים ח״ג או״ח סי׳ לח].

ה בהבדלת מוצאי יום הכפורים על הכוס, אין מברכים ״בורא מאורי האש״ אלא רק על אור ששבת, והיינו נר שהיה דלוק מערב יום הכפורים, ולא נר שהדליקוהו עתה על ידי גפרור וכיוצא בזה. ואפילו אם כבה הנר שהיה דולק מערב יום הכפורים, ואין לו אלא נר שהודלק במוצאי יום הכפורים, אין מברכים עליו ״בורא מאורי האש״. וכן אין לברך על נר החשמל אפילו היה דולק מערב יוהכ״פ. שאין זה נחשב לנר ששבת. ונר הדולק בבית הכנסת מערב יוהכ״פ, יש להדליק נר ממנו ויברך על שניהם כאחד. [ילקו״י מועדים עמ׳ קטז. חזו״ע ימים נוראים עמוד שעח].

ו ומכל מקום במוצאי יום הכפורים שחל בשבת אם אין לו נר ששבת, יש להורות לברך על נר שהודלק במוצאי יום הכפורים, ורק אם יש לפניו נר ששבת, או שיכול להשיג בנקל נר ששבת, מהיות טוב אל תקרי רע, ויברך על נר ששבת ויצא ידי חובה לכל הדעות. [ילקוט יוסף מועדים עמוד קטז. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שעח]

ז נר שהודלק ביום הכפורים בהיתר, כגון לצורך חולה שיש בו סכנה או יולדת, יכולים לברך עליו במוצאי יום הכפורים. (ברכות נג. שלחן ערוך סימן תרכד סעיף ה׳).

ח אין לאכול בלי הבדלה, אבל מותר למי שצמא לשתות מים במוצאי יום הכפורים אפילו לא התפלל תפלת ערבית. [ילקוט יוסף מועדים עמוד קטז. חזון עובדיה ימים נוראים עמוד שפז]

ט לדעת רבינו תם (בתוס׳ שבת לה. ופסחים צד.) וסיעתו, צאת הכוכבים הוא אחר שיעור מהלך ד׳ מילין, דהיינו שבעים ושתים דקות [בשעות זמניות] אחר שקיעת החמה הנראית לנו, ולדעתם אסור לאכול ולשתות במוצאי יום הכפורים, אלא אחר שבעים ושתים דקות אחר השקיעה שלנו, ועוד דקה אחת לתוספת יום הכפורים. ולכן ראוי ונכון לכל אחד לחוש לדעת הגדולים הנ״ל ולא לאכול ולשתות, ולא לעשות מלאכה עד שיגיע זמן צאת הכוכבים אליבא דרבינו תם. ובפרט שמצינו למעלה משלושים ראשונים, ולמרן השלחן ערוך (סי׳ רסא) שסוברים כן. ומצוה לפרסם הדברים ולמוכיחים ינעם. ואמנם מעוברות ומניקות או חולים אפילו אין בהם סכנה, יש להם על מה לסמוך, להקל לאכול בזמן צאת הכוכבים לפי הגאונים [כפשוטם דקות אחר השקיעה שלנו], אחר ששטש המנהג בארץ ישראל כדבריהם, ולאחר הבדלה על הכוס. [חזו״ע ימים נוראים עמ׳ שפח]

י אשה שבעלה מאחר לבוא מבית הכנסת, יכולה להבדיל בעצמה ולטעום מן היין, ולאכול מיד. וכן מי שלא השיג נר ששבת, יבדיל ההבדלה שעל הכוס בלא ברכת מאורי האש, ויטעם, ואחר הסעודה יברך על האור. ואם הוא רק צמא למים, מותר לו לשתות בלי הבדלה. [כן העלה בשואל ומשיב תליתאה (ח״א סי׳ קכט), להתיר שתיית מים אחר צאה״כ].

יא יש נוהגים לברך ברכת הלבנה של חודש תשרי במוצאי יום הכפורים, ולא קודם לכן, מפני שאנו תלויים ועומדים בדין, וברכת הלבנה צריכה להיות בשמחה. ויש אומרים שאדרבה ראוי להקדימה לפני יום הכפורים כדי שתבוא מצוה זו ותכריע את הכף של הזכויות, ונחלקו האחרונים מה הוא מנהג ירושלים, ולכן דעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד. [ילקו״י מועדים עמ׳ קטז. חזו״ע ימים נוראים עמ׳ שצג].

יב אוכלים ושותים ושמחים במוצאי יום הכפורים מפני שהוא נחשב לקצת יום טוב, ואיתא במדרש: שיוצאת בת קול במוצאי יוהכ״פ ואומרת: לך אכול בשמחה לחמך.

יג ימים שבין יום הכפורים לסוכות אין אומרים בהם וידוי ונפילת אפים, אבל מותר להתענות בהם תענית יחיד, [לדעת מרן], כגון ביום פטירת אב ואם וכדומה. [ילקו״י מועדים עמוד קיח. חזו״ע סוכות עמוד תפז]. והמנהג פה עה״ק ירושלים שאחר יום הכפורים עד סוף החודש אין אומרים לא וידוי ולא נפילת אפים, עד יום ב׳ חשון. [חזו״ע ימים נוראים עמ׳ שצד].

סימן תרד – סדר ערב יום הכפורים

א מצוה להרבות באכילה ושתיה בערב יום הכפורים. וכן דרשו חז״ל (בברכות ח: ור״ה ט.), ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב. וכי בתשעה לחודש מתענים והלא בעשירי מתענים, אלא לומר שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. וימעט מלימודו בכדי שירבה באכילה וכן ימעט ממלאכתו בכדי שירבה בסעודה. ולכן העושה מלאכה בערב יום הכפורים אינו רואה סימן ברכה לעולם מאותה מלאכה.

ב עיקר מצות האכילה ושתיה היא ביום של ערב יום הכפורים, ולא בליל ערב יוהכ״פ.

ג לכתחלה צריך לקבוע בערב יום הכפורים לפחות סעודה אחת על הפת, לקיים בזה מצות אכילה בערב יום הכפורים. [כ״כ המאירי (ביצה טו:) והראבי״ה ח״ב (סי׳ תקסג). שבולי הלקט סי׳ שז].

ד יש לאדם למעט קצת מלימודו כדי שירבה באכילה ושתיה. [כן מוכח בברכות ח: מג״א].

ה אין להתענות בערב יום הכפורים, בין תענית תשובה ובין תענית חלום. ואף אם רוצה להתענות עד הסעודה המפסקת, אינו נכון לעשות כן. [ילקוט יוסף מועדים עמוד עד. יביע אומר ח"א סי' לז אות ב. וכ"ה ברמ"א (סי' תרד ס"א). וכ"כ מרן הב"י (סי' תרד) ובש"ע סימן תקסח ס"ה].

ו גם הנשים חייבות במצות אכילה ושתיה בערב יום הכפורים. [ילקו"י מועדים עמ' עד. יבי"א ח"א סי' לז. יחוה דעת ח"א סי' נח. הליכו"ע ח"ב עמ' רנד. כיון שהוציא הכתוב מצוה זו בלשון "ועניתם"].

ז גם חולה שאינו מתענה ביום הכפורים, מחשש סכנה לחייו, צריך לאכול בערב יום הכפורים, משום תעניתו בלילה לשעות. [ילקוט יוסף מועדים עמוד עד. יביע אומר ח"א סי' לז אות יג].

ח משכימים בערב יום הכפורים לומר סליחות, ואומרים וידוי ונפילת אפים. ובשחרית אומרים אבינו מלכנו, אבל אין אומרים וידוי ולא נפילת אפים, כי יש בערב יום הכפורים הארת יום טוב. הילכך אין לומר בו בתפלה לא מזמור יענך ה' ביום צרה, ולא מזמור תפלה לדוד, שנאמר בו ביום צרתי אקראך. וכן המנהג פעה"ק ירושלים. [ילקו"י שם].

ט יש נוהגים שלא לומר "מזמור לתודה" בערב יום הכפורים, אבל ברוב תפוצות ספרד נוהגים לאומרו. [ילקו"י מועדים עמוד עד. וכן כתבו: מור וקציעה, פר"ח (ס"ס תרד), ושלמי צבור].

י מנהג רוב בני ספרד לומר "אבינו מלכנו" בשחרית ובמנחה בערב יום הכפורים. וכן המנהג בעיה"ק ירושלים ת"ו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד עה].

יא נוהגים לומר בערב יוהכ"פ התרת נדרים אחר שחרית, או אחר הסליחות. [ילקו"י עמ' עה].

סימן תרכג – סדר תפלת נעילה

א קודם תפלת נעילה פותחים דלתות ההיכל. ואומרים פיוט אל נורא עלילה וכו', וכל הקהל אומרים אותו בשמחה ובהתלהבות דקדושה. ואחר כך אומרים אשרי וחצי קדיש [ואין אומרים ובא לציון]. ותפלת הנעילה. [חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שסט]

ב זמן תפלת נעילה של יום הכפורים, הוא כשהחמה בראשי האילנות, דהיינו חצי שעה קודם השקיעה, שהחמה נכסית מעינינו, באופן שהשליח צבור יסיים החזרה של תפלת הנעילה סמוך ממש לשקיעה, ולכן לכתחלה על הש"צ לכלכל צעדיו בחזרת תפלת הנעילה לקצר ככל האפשר במנגינה ובפיוטים, וגם לא ימשוך בכל תיבה ותיבה כדרך שהוא מושך בשאר התפלות, וגם הצבור יחרישו ויטו אזן קשבת לתפלת הש"צ, שלא לענות אחריו בסוף כל קטע בתפלת הנעילה כדרך שנוהגים בשאר תפלות היום, באופן שיספיק הש"צ להגיע לברכת כהנים קודם השקיעה בכמה דקות, כדי שהכהנים ישאו את כפיהם ויברכו ביום. ומסיימים ברכת כהנים דקה אחת או שתים קודם השקיעה, ובדיעבד אם לא הספיק השליח צבור להגיע לברכת כהנים עד ששקעה החמה, מותר לכהנים לישא כפיהם בתוך זמן בין השמשות דהיינו תוך י"ג דקות וחצי אחר השקיעה, שהוא שיעור שלשת רבעי מיל. אבל אם נמשכה תפלת הנעילה עד הלילה ממש, לא ישאו הכהנים כפיהם, ושב ואל תעשה. [ילקו"י מועדים עמוד קיב. חזון עובדיה ימים נוראים עמוד שסב-שע]

ג בתפלת נעילה אומרים במקום "כתבנו" בספר חיים, "חתמנו" בספר חיים, ואחר מודים אומרים, "וחתום" לחיים טובים, ובנוסח ובספר חיים צריך לומר נזכר "ונחתם". ואם טעה ואמר בכל אלה כתבנו, אין מחזירים אותו, שחתימה בכלל כתיבה. ואומרים בה קדושת כתר כמו במוסף. [ילקו"י מועדים עמ' קיג. חזון עובדיה שם עמ' שסט, שע. וע' בגיטין סו. ובמהרש"ם סי' תרכג]

ד יום הכפורים שחל בשבת צריך להזכיר של שבת בתפלת הנעילה, ואף על פי שאין תפלת הנעילה באה רק משום יום הכפורים, יום הוא שנתחייב בחמש תפלות. [שבת כד: ש"ע סי תרכג ס"ג. וע' במג"א שאם לא הזכיר שבת בנעילה, מחזירים אותו, ומהרי"ל דיסקין כתב שאין מחזירין אותו. וצ"ע].

ה בוידוי שאומר היחיד בסוף תפלת נעילה שלו, לא יזכיר של שבת, אבל שליח צבור כיון שאומר הוידוי בנעילה באמצע התפלה מזכיר בו של שבת. ואם לא הזכירו אין מחזירים אותו. [שלחן ערוך שם].

ו אחר הנעילה מאריכים בסליחות עד לערך עשרים דקות לאחר השקיעה, שאז יהיה מותר לתקוע בלי כל חשש. ולא יתקעו קודם לכן, כדי שלא ימהרו הנשים ועמי הארץ לטעום מיד אחר התקיעה ויכשלו בספק כרת. [חזון עובדיה על ימים נוראים תשס"ה, עמ' שעו]

ז בסליחות של הנעילה אין פותחים ב"שבט יהודה בדוחק ובצער", כי אין השעה ראויה לכך. (מועד לכל חי סי' יט אות קב). ואנו נוהגים להתחיל מן הבית "זכור בניך בארץ לא להם" והלאה. ויש נוהגים להתחיל "זכרון לפניך בשחק" (שבסוף פיוט אם אפס רובע הקן). [ילקוט יוסף מועדים עמוד קיד. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שעב]

ח אחר רחמנא עונים "בדיל ויעבור", ויש נוהגים לענות אחר רחמנא "אמן" ולא "בדיל ויעבור", ואין להם טעם מספיק לכך, שהרי אנו אומרים בסליחות של הנעילה ג' פעמים ויעבור. לכן אין לשנות ממה שנוהגים תמיד לענות בדיל ויעבור. ורק בסליחות שאומרים בלימוד הושענא רבה, אין

עונים בדיל ויעבור אלא אמן. [ויקרא אברהם דף קכב, ילקו״י מועדים עמ׳ קיד].

ט בסליחות בכל מקום שמוזכר ״כתיבה״ אומרים ״חתימה״. כגון, בסליחה של רחמנא אומרים ״חתמינן בספרא דחיי״ במקום ״כתבינן בספרא דחיי״, וכן באלהינו שבשמים צ״ל חתמנו במקום כתבנו, וכן בסליחה של ה׳ חננו והקימנו, ״ובספר חיים טובים זכרנו וחתמנו״.

י בסיום הסליחות של הנעילה אומר השליח צבור פסוק שמע ישראל פעם אחת בלבד, והצבור חוזר אחריו פסוק זה. וכן בכל אמירת הסליחות כשאומר פסוק שמע ישראל אין לכופלו. ואומר ברוך שם כבוד מלכותו גם כן פעם אחת. (כן הוא מנהג ספרד). ושבע פעמים״ה׳ הוא האלהים ה׳ הוא האלהים״. ונוהגים לומר גם הפסוק: ״קראתי בכל לב ענני ה׳ חקיך אצורה״ שבע פעמים. ואפשר להקדים אמירת פסוק קראתי בכל לב שבע פעמים, לפני שיאמר פסוק ה׳ הוא האלהים שבע פעמים. ואחר סיום הסליחות אומר השליח צבור חצי קדיש, ותוקע תשר״ת תש״ת תר״ת, ואחר התקיעות אומר ״תענו ותעתרו״ ותתקבל. ואחר הקדיש מריע תרועה גדולה. ואחר כך אומרים: כל כלי יוצר עליך לא יצלח ג׳ פעמים, ומסיימים בפסוק יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה, לך אכול בשמחה לחמך. ומנהגינו לומר אחר זה עלינו לשבח. [ילקו״י מועדים עמ׳ קיד. חזו״ע ימים נוראים עמ׳ שעב- שעד]

יא אף על פי שמן הדין מותר לתקוע בבין השמשות, ואפילו אם חל יום הכפורים בשבת, מפני שתקיעת שופר אינה אלא חכמה ולא מלאכה, מכל מקום הואיל ויש עמי הארץ שתיכף אחר שישמעו התקיעות ילכו לאכול, לכן אין לתקוע אלא אחר צאת הכוכבים, דהיינו עשרים דקות אחר השקיעה, שאז לפי דעת הגאונים יכולים לאכול. [ע׳ בשו״ת יביע אומר (ח״ז סי׳ מא וחלק י׳ סי׳ לא). ע״ש. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שעו]

יב אם שקעה החמה, והחשיך בית הכנסת, מותר לומר לגוי שידליק נרות, כדי שיוכלו לומר סליחות מתוך המחזור. [חזון עובדיה על הלכות הימים הנוראים עמוד שעה].

יג מי שנאנס ומרוב חולשה נרדם ולא התפלל ״נעילה״, ונתעורר בלילה אחר שעבר זמן תפלת הנעילה, אין לתפלה זו תשלומין. [ילקו״י מועדים עמוד קיז. שכ״ד הרשב״א ברכות כו. ובתשובה סי׳ תמז. וכ״ה בריטב״א ובמאירי שם, ומהר״א אלאשבילי, והרשב״ץ, ובאלפסי זוטא, והרא״ה בפקודת הלויים, ומרן החיד״א, ובשלמי צבור, ובזכור לאברהם, ועוד. וכל זה נעלם מעיניו של הרב אור לציון שפסק להתפלל ערבית שתים. וע״ע בילקוט יוסף תפלה כרך א׳ מהדורת תשס״ד, סימן קח, עמוד תקע, ובחזון עובדיה ימים נוראים עמוד שעא].

סימן תרכב – סדר תפלת מנחה של יום הכפורים

א במנחה של יום הכפורים מנהגינו להתחיל בפרשת העקדה. ומתעטפים בטלית בברכה, אלא אם כן מתחילים מנחה תוך חצי שעה מסיום המוסף והסליחות, שאז אינו מברך. [שאין לברך משום דסב״ל. אבל אם פשט טליתו ע״מ שיחזור ויתעטף בו לאחר יותר מחצי שעה, (ע׳ בשו״ת יביע אומר ח״ח סי׳ ב אות ו), צריך לחזור ולברך עליו. וכ״ש אם קיפל טליתו ונתנו בכיס הטלית, שמעשיו מראים שאין דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד, והוי היסח הדעת, לפיכך חוזר לברך. וכן המנהג לברך על הטלית לפני המנחה].

ב נוהגים לומר פרשת העקידה, ורבונו של עולם שלאחריה, עד אזכור והארץ אזכור.

ג אחר פרשת העקידה מתחילים למנצח על הגיתית לבני קורח מזמור וכו׳. ואומרים אשרי ובא לציון. [טור ושלחן ערוך סי׳ תרכב].

ד מוציאים ספר תורה וקוראים בו שלשה בפרשת העריות (ויקרא יח. א) עד סוף הפרשה.

ה השלישי העולה לתורה הוא המפטיר, ולא יאמר קדיש בין קריאת ספר תורה להפטרה, אלא יאמרנו אחר ברכות ההפטרה. [ילקו״י מועדים עמ׳ קיא. חזו״ע ימים נוראים עמ׳ שנח.].

ו השלישי מפטיר ביונה, ומסיים בפסוקי מי אל כמוך (מיכה ז יח-כ), ומברך לפני ההפטרה ולאחריה כדרך שמברך בשחרית. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ קי. חזון עובדיה ימים נוראים עמ׳ שנד]

ז אין אומרים ואני תפלתי אפילו אם חל יום הכפורים בשבת. ולכן יש לדלג ״ואני תפלתי״ שבסוף יהי רצון שבמחזורים שאומרים בעת פתיחת ההיכל. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ קי. חזון עובדיה, עמוד שנה. והוא ע״פ המדרש, על פסוק (תהילים סט יג) ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר].

ח מפטירים ביונה, ואחר כך יחזירו הספר תורה למקומו, ויאמרו פסוקי יהללו, [ואם חל בשבת מזמור שיר ליום שבת], כדי שיוכלו לומר חצי קדיש קודם העמידה. [ההפטרה ביונה, היא כדי לעורר הלבבות לתשובה, שהרי אנשי נינוה נגזרה עליהם גזרה, ובזכות התשובה נתבטלה הגזרה].

ט כהן שזכה בקניית עליית מפטיר של מנחת יום הכפורים, כי נכספה וגם כלתה נפשו לקרוא בהפטרת יונה, יש לו על מה שיסמוך שיעלה לעליית מפטיר, אחר שקראו כהן ולוי. ובלבד שיאמר השליח צבור, ״ואף על פי שהוא כהן יעמוד למפטיר״. [ילקו״י מועדים עמ׳ קיא].

י אחר ההפטרה מנהגינו לברך כל הברכות שנתקנו לאחר ההפטרה, ובכלל זה על התורה ועל העבודה וכו׳. [ילקוט יוסף מועדים עמוד קיא. חזון עובדיה על ימים נוראים עמוד שנה, שס].

יא אין הכהנים נושאים כפיהם לברך ברכת כהנים במנחה. וכהן שעבר ועלה לדוכן לנשיאות כפים, כיון שעלה לא ירד, ושאר אחיו הכהנים, יצאו מבית הכנסת החוצה, ולא יעלו עמו. ואחר החזרה אומרים אבינו מלכנו (אפילו כשחל בשבת). [חזו"ע עמ' שס, שסא]

יב כשחל יום הכפורים בשבת אומרים אחר אבינו מלכנו "צדקתך צדק", כיון שהוא יום דין. והאשכנזים אין אומרים לא צדקתך ולא אבינו מלכנו. [ילקו"י מועדים. חזו"ע עמ' שסא].